

ISTORIOGRAFIE

Valentin Burlacu*

IMPACTUL ANULUI 1812 ÎN ISTORIOGRAFIE: ÎNTRE DISCURSUL IDENTITAR ROMÂNESC ȘI PROMOVAREA MOLDOVENISMULUI

În condițiile în care teritoriul dintre Nistru și Prut a constituit de-a lungul istoriei obiectul unei dispute acerbe între marile imperii vecine, soldate cu numeroase confruntări armate, „scrierile despre istoria lui (cu un număr nu prea mare de excepții referitoare mai cu seamă la arheologie) au purtat prea des pecetea confruntărilor politice, au fost scrieri dominate de un puternic și sincer subiectivism, care distorsiona realitatea istorică în mod programatic și deci premeditat”¹.

Istoriografia problemei distinge între o paradigmă românească și una îngust moldovenistă, aflate de-a lungul timpului într-un raport de maximă tensiune. Dacă prima integrează, în mod firesc, moldovenii de la est de Prut și Nistru unui trunchi comun al tuturor românilor, cea de-a doua, tinde să dea o expresie distorsionată originii și profilului lor etnolingvistic, să-i decupeze și să-i singularizeze din peisajul general românesc.

Pentru istoriografia țaristă, din momentul ocupării Basarabiei în 1812, acest eveniment, în spiritul ideologiei imperiale, a reprezentat „o eliberare” de sub „jugul turcesc” a popoarelor „pravoslavnice”. Mai mult, „alipirea” Basarabiei la Rusia ar fi fost o situație firească, deoarece în Evul Mediu Basarabia ar fi fost pământ rusesc, care a trecut la voievodatul Moldovei, iar apoi a fost cucerit de turci². Astfel, o trăsătură definitorie a istoriografiei oficiale devine legitimizarea actului expansionist din 1812.

Cu ocazia centenarului de la ceea ce s-a numit „alipirea Basarabiei la Rusia”, autoritățile țariste au organizat în 1912 „nu numai serbări grandioase în capitala

* **Valentin Burlacu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Țurcanu, I., *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Chișinău, Editura Arc, 2004, p. 16.

² Батюшков П.Н., *Бессарабия. Историческое описание*, С.-Петербург, 1892. С. 134. Каско Л., *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, Москва, 1913. Mai amplu vezi: Șarov I., *Basarabia în istoriografia rusă (1812-1862)*, Chișinău, 1995.

provinciei și în alte centre mai importante, ci au editat și o serie de broșuri și lucrări cu un pronunțat caracter propagandistic, în care erau etalate toate „avantajele” procurării de către Rusia de la Turcia a regiunii Basarabia dintre Nistru, Prut, Dunăre și Marea Neagră³. Caracterul și conținutul acestei omagieri este ilustrat cel mai pregnant de broșura lui N. V. Lașkov „Centenarul alipirii Basarabiei la Rusia”, scrisă la comanda guvernului rus. Pornind de la falsa premisă cum că Basarabia „s-a unit cu Rusia măreață”, aflându-se „într-o stare năpăstuită, suferindă, jalnică”, „înglodată în sărăcie și ignoranță, fără școli, spitale, căi de comunicații, ordine și încredere în ziua de mâine”, autorul formula voit o concluzie la fel de greșită referitoare la „epoca de bunăstare și prosperare” în toate domeniile vieții economice, sociale și culturale, ce ar fi urmat anului 1812⁴.

De altfel, aceste afirmații au fost combătute, în chiar 1912, de către cunoscutul jurnalist N. N. Durnovo, care scria în ziarul său „Sovremennii Zapiski”, cu ocazia serbărilor de la Chișinău, următoarele: „Ne întrebăm ce am făcut noi în timpul acestor o sută de ani de dominație rusă în Basarabia pentru populația moldovenească din punct de vedere spiritual? Absolut nimic, fiindcă în Basarabia toate școlile au fost înființate cu unicul scop de a face din românii basarabeni ruși și nici măcar n-au reușit. Mai bine de 90 de ani, populația moldovenească a Basarabiei, care numără peste un milion și jumătate de suflete, a fost lipsită de șefi spirituali. Cu toate că legile imperiului dau dreptul tuturor popoarelor Rusiei să aibă șefi eclesiastici proprii, moldovenii ortodocși nu au un singur episcop dintre ai lor sau care măcar să le vorbească limba”⁵.

În pofida ofensivei propagandistice masive la care a fost supusă populația Basarabiei în 1912, în Rusia țaristă încep, totuși, să apară și lucrări, în care situația economică, socială, demografică, culturală a popoarelor captive ale imperiului era prezentată în mod obiectiv și imparțial. Astfel, în cartea editată în 1913, N. K. Moghileanski menționa că, „în pofida faptului că circa un veac acest ținut a fost stăpânit de către ruși, cercetarea influenței lor în direcția asimilării altor naționalități a fost ignorată cu desăvârșire, nu s-a întreprins nimic nici în privința evidențierii direcției evoluției culturale a moldovenilor, limba cărora este atât de străină dialectelor slave, a necesităților lor spirituale. Mai mult ca atât, modul de viață al moldovenilor basarabeni ne rămâne și astăzi aproape necunoscut: nu dispunem de studii referitoare la tradițiile și obiceiurile lor. La fel de necunoscută ne este și activitatea de producție a populației”⁶.

³ Юбилейный сборник города Кишинева. 1812-1912 гг., Кишинев, 1912. С. 14. Cit. după Enciu Nicolae, *Populația rurală a Basarabiei interbelice în istoriografia sovietică*, în: „Destin Românesc”, 2000, nr. 1, p. 64.

⁴ Лашков Н.В., *Столетие присоединения Бессарабии к России. 1812-1912 гг.*, Кишинев, 1912. С. 36-38.

⁵ Crihan A., *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești* (3), în: „Basarabia”, 1991, nr. 12, p. 77.

⁶ Могиланский Н.К., *Материалы для географии и статистики Бессарабской губернии*, Кишинев, 1913. С. 81.

În anii de până la Primul Război Mondial și în perioada interbelică, în istoriografia românească, o serie de cercetători au depus eforturi susținute pentru a interpreta obiectiv, de pe principiul adevărului, istoria Basarabiei sub dominația țaristă, publicând studii valoroase, culegeri de documente, memorii, articole etc. Problemele ce țin de istoria mai îndepărtată a Basarabiei, apartenența ei la spațiul românesc, originile războiului ruso-turc din 1806-1812, caracterul inechitabil al anexării provinciei de către Rusia țaristă, locul ei în sistemul economic și politic al imperiului Rus, evoluția istorică, politică, economică, socială, demografică și culturală timp de peste un secol, apariția „problemei basarabene”, românitatea moldovenilor basarabeni, evoluția Principatelor Române în perioada modernă și a situației lor internaționale sunt analizate, în baza documentelor românești și a unei bogate bibliografii rusești și străine de N. Iorga⁷, Al. I. Gonța⁸, Șt. Ciobanu⁹, Paul Gore¹⁰, Ioan Pelivan¹¹, I. Nistor¹², A. Boldur¹³, P. Cazacu¹⁴, A. Crihan¹⁵, D. Bogos¹⁶, I. Inculeț¹⁷Gh. I. Brătianu¹⁸ ș.a. În aceste lucrări de certă valoare științifică este demonstrat cu lux de amănunte că „tragismul neamului românesc constă în pierderea Basarabiei, calificată ca fiind atât o mutilare teritorială, cât și o iremediabilă traumă psihologică generată de separarea conaționalilor - granița trecând pe trupul viu al poporului românesc, în trecerea forțată ...sub un regim străin și neprietenos, care nu a ezitat să-și manifeste intențiile de supunere și subjugare”; că „Tratatul de pace de la București a adus Basarabia în sfera dominației rusești, iar colonizarea și rusificarea, asimilarea și deznaționalizarea, discriminarea și stagnarea au devenit politici consecvente și permanent implementate de către autoritățile țariste în teritoriul anexat”; că „răpirea Basarabiei, smulsă din trupul Moldovei, a fost o brutală anexiune teritorială lipsită de orice temei juridic și istoric, reprezentând un compromis la care au ajuns marile puteri-între cerințele maxime ale Rusiei de anexare a

⁷ Iorga N., *Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către Ruși*, Vălenii de Munte, 1912. Idem, *Istoria relațiilor române. Antologie*, București, Editura Semne, 1995.

⁸ Gonța Al., I., *Relațiile românilor cu slavii de răsărit până la 1812*, Chișinău, 1919.

⁹ Ciobanu Șt., *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Chișinău, 1992. Idem, *La continuee dans la Bessarabie*, București, 1920. Idem, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992. Idem, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

¹⁰ Gore Paul, *Anexarea Basarabiei*. În: monografia „Basarabia”, Chișinău, 1926.

¹¹ Pelivan Ioan, *La Bessarabie sous régime russe (1812-1918)*, Paris, 1919. Idem, *Les Drois des Roumains sur la Bessarabie*, Paris, 1920.

¹² Nistor I., *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1991.

¹³ Boldur A., *La Bessarabie et les relations russo-roumains*, Paris, 1927. Idem, *Statutul internațional al Basarabiei*, Chișinău, 1938. Idem, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, Ed. a II-a, 1992.

¹⁴ Cazacu P., *Moldova dintre Prut și Nistru*, Chișinău, 1924.

¹⁵ Crihan A., *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, Chișinău, 1995. (reeditare).

¹⁶ Bogos Dimitrie, *La răspântie. Moldova de la Nistru 1917-1918*, Chișinău, Editura Știința, 1998.

¹⁷ Inculeț Ion, *O revoluție trăită*, Chișinău, Editura Universitas, 1994.

¹⁸ Brătianu Gh., I., *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, București, 1995 (reeditare).

Principatelor Dunărene în întregime și anexarea doar a teritoriului dintre Prut și Nistru, ca o dureroasă concesie față de tendințele expansioniste țariste”; că „anexarea Moldovei de Est de către Rusia s-a produs în urma concesiilor abuzive ale Porții, deși aceasta nu avea dreptul să dispună de teritoriul principatelor române, care nu îi aparținea, ea violând astfel contractul de vasalitate”; și a fost „o operă de distrugere a acesteia, pentru că Basarabia a fost nevoită să poarte jugul stăpânirii rusești și să fie supusă unor politici discriminatorii din partea autorităților centrale”; fapt care „a generat un exod de populație, care venea să trăiască în Moldova pentru că administrația rusă începea cu abuz, după ce în perioada 1806-1812 armatele ruse transformaseră Basarabia în stepă aridă prin „impunerea de biruri grele, corvezi și rechiziții fără rost și socoteală, jafuri și samavolnicii fără număr”; și sub toate aspectele „anexarea Basarabiei de către Rusia țaristă la 1812 se înscrie printre cele mai complicate probleme ale istoriei românilor”. De asemenea, este reprezentat procesul literar și cultural-istoric din ținut în epoca de grea cumpănă, mișcarea națională din ținut în anii 1917-1918, culminată de unirea ei cu patria istorică¹⁹. Este evident, că reacția istoriografiei sovietice la istoriografia românească a fost negativă, fiind catalogată drept „burgheză”, „cu un pronunțat caracter antirusesc și antisovietic”²⁰.

În acest context, la o anumită etapă a evoluției istoriografiei sovietice moldovenești, în condițiile apariției și escaladării disensiunilor sovieto-române pe multiple planuri la mijlocul anilor 1960, semnificația anului 1812 este situată în centrul întregii problematice a controversatei istorii politice a Basarabiei.

După cel de-al Doilea Război Mondial, România ocupată și încorporată în blocul sovietic, a recunoscut, prin semnarea Tratatului de pace de la Paris din 10 februarie 1947, reanexarea Basarabiei de către URSS. Astfel că „în primul deceniu postbelic a fost imposibilă aducerea în discuție situația acestei provincii românești și a originii etnice adevărate a populației, altfel decât o impunea „prietenia cu marele popor sovietic”, evident incompatibilă cu realitatea istorică a anexării acestei provincii atât la 1812, cât și la 1940, numai pe baza dreptului forței”²¹. La baza scrierii „noii” istorii a românilor a stat lucrarea lui Mihail Roller, apărută în mai multe ediții²², și care trata cele mai importante evenimente din istoria Basarabiei în spiritul directivelor impuse de noile raporturi sovieto-române. Tratatul de pace de la București din 1812 era apreciat ca eliberare de „noi teritorii de sub jugul turcesc”, în alte ediții se afirma că „Basarabia a fost smulsă din sistemul Imperiului Otoman și eliberată de sub barbarul jug turcesc. Sub influența statului rus, mai dezvoltat, a fost grăbit procesul de descompunere a feudalismului, precum și procesul de dezvoltare a sistemului capitalist, ceea ce în mod obiectiv, a însemnat, cu tot caracterul înapoiat al politicii țariste, un fapt

¹⁹ Coadă L., *Anul 1812 și pierderea Basarabiei: între discurs public și comemorare*. În: *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexare*, p. 312-313.

²⁰ Гросул Я.С., Мохов Н.А., *Историческая наука Молдавской ССР*, Москва: Наука, 1970. С. 35.

²¹ Plopeanu E., *Ideologia și adevărul istoric în istoriografia românească și moldovenească. Unele considerații*. În: „Analele ANTIM”, Chișinău, 2008, nr. 8, p. 194.

²² Roller M., *Studii și note științifice privind istoria României*, București, 1956.

înaintat”. Din această perspectivă, unirea din 1918 era privită ca o consecință a politicii „gvernului reacționar român” care, „folosind situația grea a tinerii republici sovietice, o atacă și ocupă Basarabia”. În schimb, raptul teritorial sovietic din 1940 era prezentat ca o „înțelegere” între guvernul Uniunii Sovietice și guvernul României, în urma căreia a avut loc „eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei; astfel se lichidează conflictul teritorial care exista între ambele guverne, conflict care s-a născut în urma intervenției contrarevoluționare a armatelor române împotriva Sovietelor în 1918”. Acest mod de tratare a fost în vigoare, în linii generale, până la apariția unor divergențe majore între Moscova și București, în 1964. În aceste condiții „dezbateră istoriografică a istoriei și evoluției teritoriului dintre Prut și Nistru a reprezentat un instrument în cadrul acestui proces” iar „lovitura” în plan istoriografic a fost dată de publicarea în acel an a lucrării „Note asupra românilor. Manuscrise inedite” aparținând lui K. Marx²³.

În aceste condiții, noua configurație politică a relațiilor sovieto-române își făcea loc, din ce în ce mai mult în producția istorică. În cel de-al patrulea volum al „Dicționarului Enciclopedic Român”, apărut în 1966, se susține că, drept urmare a războiului ruso-turc din 1806-1812, prin Tratatul de pace de la București, „Rusia a anexat Basarabia, acea parte a pământului Moldovei situată între Prut și Nistru”. Într-un mod similar, este reformulată aprecierea evenimentelor din martie 1918 și iunie 1940. Noul concept general, elaborat de istoriografia din RSR privitor la problema basarabeană, s-a materializat definitiv în „Istoria României” apărută în 1974²⁴.

În anii care au urmat, istoriografia românească „a continuat apropierea de adevărul istoric” în problema Basarabiei. Pentru partea sovietică, în special conducerea RSSM, cea mai gravă problemă o constituia nerecunoașterea de către conducerea de la București și a istoriografiei românești a existenței poporului moldovenesc și a RSSM, fapt semnalat în repetate rânduri în informațiile critice despre evoluția științei istorice de peste Prut, întocmite și expediate la Moscova de conducerea de partid din republică.

În condițiile în care până la mijlocul anilor '60, regimul comunist de la București n-a contestat apartenența Basarabiei, istoriografia sovietică n-a abordat în mod special problematica anului 1812. Istoricii din R.S.S. Moldovenească în articolele publicate cu ocazia aniversărilor ordinare ale acestui eveniment prezentau „eliberarea și alipirea”, adică anexarea rusească a Basarabiei, în spiritul mitului „celui mai mic rău” dacă era comparat cu acela al rămânerii sub jugul turcesc²⁵.

Totuși, concepția moldovenismului, opusă românismului, a fost elaborată și dezvoltată de istoriografia sovietică începând încă cu anii '20 ai secolului XX, în contextul nerecunoașterii de către regimul bolșevic a unirii Basarabiei cu

²³ Vezi: Plopeanu E., *op. cit.*, p. 194-195.

²⁴ *Ibidem*, p. 196-197.

²⁵ Vezi: *Pe veci cu Rusia. 150 de ani de la unirea Basarabiei cu Rusia*. În: „Învățătorul sovietic”, nr. 6, 1962, p. 61-64. E. Russev, *Anul 1812 - dată memorabilă în istoria Moldovei*. În: „Învățătorul sovietic”, nr. 5, 1967, p. 21-26.

România și creării RASSM în scopuri evident expansioniste. Chintesența tuturor lucrărilor o constituia teoria despre formarea, în epoca medievală, în sud-estul Europei, a două popoare distincte: românii și „moldovenii” și „ocuparea ilegală a Basarabiei în 1918 de către România burghezo-moșierească”.

În același timp, propaganda comunistă considera că „problema basarabeană” a apărut pe agenda internațională în 1918. În perioada interbelică nu s-a insistat în aprecierea semnificației anului 1812. În primul rând, datorită faptului că regimul stalinist, la început, a acordat puțină atenție istoriei prerevoluționare a teritoriului și popoarelor Imperiului Rus, evaluând în termeni negativi politica internă reacționară și politica externă expansionistă a țarismului. El era etichetat drept „închisoare a popoarelor” și „jandarm al Europei”. În al doilea rând, pentru propaganda comunistă, implicit istoriografia sovietică, era prioritar, în timpul în care Basarabia era parte componentă a României, să „argumenteze” ilegalitatea actului Unirii din 27 martie 1918. Preluând jargoanele și clișeele diplomației bolșevice, istoriografia sovietică va revendica Basarabia, pentru că la momentul „răpirii” ei de România burghezo-moșierească, era un teritoriu sovietic, unde biruise revoluția socialistă; Sfatul Țării era tratat ca un organ contrarevoluționar, nereprezentativ și nu era abilitat să hotărască soarta populației de aici; „ocupanții” au instaurat în ținut un regim „colonial”, „sângeros”; drept răspuns poporul s-a ridicat la luptă împotriva „cotropitorilor” pentru eliberarea acestui teritoriu și reunirea lui cu Țara Sovietelor.

În acest context, după 1918 „principala caracteristică a lucrărilor autorilor sovietici, în care într-un fel sau altul era tratată și problema populației Basarabiei, a constituit-o tonalitatea defăimătoare, culpabilizarea autorităților României și falsificarea datelor statistice în vederea argumentării „științifice” a obiectivului politic major: reacapararea guberniei pierdute”²⁶.

Astfel, în prefața lucrării lui L. S. Berg²⁷, apărută în 1918, la Moscova, având ca obiect de studiu populația și economia Basarabiei, autorul afirmă în mod tendențios următoarele: „România a răpit o provincie asupra căreia nu are niciun drept politic sau etnic. Noi, rușii, considerăm nulă decizia așa-numitului Sfatul Țării, de care n-a auzit nimeni și care în plus a lucrat sub amenințarea jandarmilor și mitralierilor românești”. În broșura politico-propagandistică „România”, editată la Harkov în 1922, autorul acesteia, M. Rafail, considera Basarabia drept „teritoriu ocupat al Rusiei”. A excelat în tratarea denaturată a istoriei și situației din Basarabia, faimosul K. Rakovski, social-democrat de origine româno-bulgară, devenit după 1917 unul din conducătorii politicii externe sovietice și ulterior al Republicii Socialiste Ucrainene. El a publicat, în calitate de autor sau în colaborare, mai multe lucrări, în care și-a propus drept scop să descrie „toate atrocitățile pe care administrația română civilă și militară le comite în Basarabia”, menționând că „țărani români trăiesc într-atât de greu, încât, conform mărturiilor mai multor savanți români încep a degenera”, că țărani din țările vecine îi

²⁶ Enciu N., *Populația rurală a Basarabiei*, p. 66.

²⁷ Берг Л. С., *Бессарабия. Страна-Люди-Хозяйство*, Москва, 1918. С. VII.

numesc pe țărani români „mămăligari”, deoarece aceștia nu folosesc încă pâinea în rația lor alimentară, că țărănimii române, în marea ei majoritate, îi este totalmente necunoscută noțiunea de „patrie”, că aceasta ar accepta orice autoritate străină, capabilă de a-i ameliora întrucâtva starea materială precară, iar politica externă a României s-ar fi redus la acapararea unor teritorii cât mai vaste de la țările vecine²⁸. Într-o altă lucrare, el afirmă tranșant că soarta unor părți a Basarabiei „nu va putea fi soluționată fără Rusia”, că „adevăratul proprietar al Basarabiei este Uniunea Sovietică”, iar „problema Basarabiei va fi soluționată nu la Tokio și nici la Roma, ci la Moscova”²⁹. În o altă broșură, consacrată Basarabiei și semnată de Rakovski în colaborare cu V. Dembo în 1926, se lansează ipoteza conform căreia, chiar dacă moldovenii ar fi deținut 75, 80 sau 100 % din totalul populației, iar limba moldovenească ar fi fost identică limbii române - aceste fapte ar fi constituit doar argumentarea necesității unirii Basarabiei cu România, problema urmând a fi soluționată definitiv prin intermediul plebiscitului³⁰. Pe aceeași linie în prezentarea tendențioasă și denaturată a realităților din Basarabia interbelică se înscriu și broșurile lansate de L. N. Alexandri³¹, V. O. Dembo³², S. S. Bantke³³, K. Galaida³⁴, A. Badulescu³⁵ ș. a.

Ștafeta acestei campanii propagandistice de denigrare a României, de falsificare a realităților legate de situația Basarabiei în cadrul statului unitar român, a fost preluată de *Societatea basarabenilor*, o organizație de tip kominternist, fondată în 1925, la Moscova, din rândurile presupușilor emigranți politici basarabeni în URSS, ce și-a propus drept obiectiv apropiat „eliberarea Basarabiei de sub jugul ocupanților români” și „reunirea ei cu Uniunea Sovietică” pe calea „răsturnării boierimii române”, „sovietizarea Basarabiei” și „unirea” ei cu „RASS Moldovenească”, iar în perspectivă, „răsturnarea dominației boierilor și capitaliștilor în întreaga Românie” și „prin revoluția din România, spre sovietizarea Balcanilor”. Pe paginile revistei „Basarabia Roșie”, editată din 1926 și până în 1938 de această societate, din număr în număr s-a urmărit cu tenacitate realizarea obiectivelor propuse. Tematica și conținuturile articolelor abundă în expresii de genul „confiscării de la țărani basarabeni a cuceririlor Puterii Sovietice instaurate în ținut la începutul anului 1918”, a „degradării” situației economice și financiare a gospodăriilor țărănești ca urmare a aplicării reformei agrare din 1918-1921 în Basarabia, a „exploatării crunte” a populației rurale din Basarabia de către „boierii și moșierii români”, a foametei permanente ce bântuia mediul

²⁸ Раковский К., *Боярская Румыния*, Москва, 1922. С. 5-17.

²⁹ Его же. *Румыния и Бессарабия. К семилетию аннексии Бессарабии*, Москва, 1925. С. 38, 53.

³⁰ Раковский К., Дембо В., *Румынские притязания на Бессарабию*, Москва; Ленинград, 1926. С. 23-24.

³¹ Александри Л.Н., *Бессарабия и бессарабский вопрос*, Москва, 1924.

³² Дембо В.О., *Советская Молдавия и бессарабский вопрос*, Москва, 1925. Его же. *Бессарабское крестьянство под властью кулаков и помещиков*, Москва, 1931.

³³ Бантке С.С., *10 лет борьбы против румынских бояр*, Москва; Ленинград, 1928.

³⁴ Галайда К., *Украденная страна*, Москва, 1928.

³⁵ Бадулеску А., *Восстание в Татар-Бунаре*, Москва, 1925.

rural basarabean, a emigrării în masă a țăranilor basarabeni, cum că „țăranimea basarabeană a fost coborâtă pe ultima treaptă a sărăciei”, „fenomenul pustiirii satului basarabean”, „refugiații basarabeni de peste Nistru”, „răfuielile ocupanților cu populația dezarmată a Basarabiei”, asasinarea basarabenilor „de călăii români cu sutele și miile” și că drept consecință „Basarabia oferea priverileștea unui vulcan, capabil în orice clipă să reverse lava-i incandescentă peste capetele asupritorilor săi”. Pe acest contrast, pentru a atrage simpatiile țăranilor basarabeni față de „patria socialismului”, erau publicate informații de peste Nistru, din URSS și RASS Moldovenească, care demonstau „înflorirea” acolo „a drepturilor țăranilor, a grijii publice față de țăranime și sfera rurală în ansamblu, a dezvoltării culturii rurale și a spiritului civic în mediul țăranilor”³⁶.

În cadrul acestei campanii de propagandă și dezinformare, duse de imperiul sovietic încă de la mijlocul anilor '20 „Moscova patrona o rețea impresionantă de publicații, transmisiuni și „societăți basarabene” care practic monopolizase informațiile referitoare la „Basarabia” și România în întreaga Europă și în SUA. Mai mult de un deceniu și jumătate, această rețea atribuia aproape orice fenomen negativ din regiune „jugului românesc”, influențând stabil opinia susceptibilă a Europei și a SUA față de o zonă în raport cu care ambele aveau, tradițional, doar interese terțiare”³⁷.

Acestui gen de activitate este dedicată o monografie specială a istoricului din RSS Moldovenească Ia. M. Kopanski³⁸, în care pe un ton extrem de polemic, prin prezentarea tendențioasă a surselor istorice și selectarea doar a pasajelor convenabile, este dezvăluită istoria creării și activității Societății basarabenilor din Uniunea Sovietică și uniunilor basarabenilor emigranți din Franța, Cehoslovacia, Austria, Germania și alte state. Este „reflectată participarea Societății și uniunilor în lupta pentru reunirea Basarabiei cu Patria socialistă, este evidențiat rolul lor în desfășurarea solidarității internaționale cu Basarabia militantă, contribuția la educarea internaționalistă a oamenilor sovietici”.

Cu privire la caracterul și conținuturile istoriografiei sovietice din perioada interbelică, istoricul N. Enciu concluzionează: „istoricii sovietici, recurgând la estomparea datelor statistice oficiale și a diverselor informații cu caracter științific culese din ziarele și periodicele românești, precum și speculând numeroasele nedreptăți sociale, starea realmente precară a țăranimii basarabene în perioada dintre cele două războaie mondiale, despre care presa românească relata fără vreo restricție, uneori chiar exagerând-o în vâltoarea disputelor politice, au prezentat o imagine voit denaturată și falsificată a populației basarabene, poleind, în schimb, starea cu adevărat dezastruoasă a țăranimii sovietice, inclusiv a celei

³⁶ Vezi: Enciu, N., *op cit.*, p. 68-69.

³⁷ Watts Larry, L., Vezi: Prefață la E. Negru, Gh. Negru, *Cursul deosebit al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989)*, Studii și documente, vol. 1 (1965-1975), Chișinău, CEP USM, 2013, p. 6.

³⁸ Копанский Я.М., *Общество бессарабцев в СССР и союз бессарабских эмигрантов (1924-1940)*, Кишинев: Штиинца, 1978.

din RASSM, care a avut de suportat, la finele anilor '20, „transformarea radicală a agriculturii seminaturale”, realizată cu o cruzime nemaîntâlnită de istorie”³⁹.

După 1918, teritoriul dintre Prut și Nistru a continuat să rămână obiectul unor ciocniri politice de rezonanță cu vecinul de la Răsărit, antiromânismul, concepția luptei de clasă, teoria revoluției mondiale au fost pilonii pe care se sprijinea istoriografia sovietică în problema Basarabiei din perioada interbelică⁴⁰.

După 1964 se atestă o multiplicare a lucrărilor istoricilor sovietici moldoveni dedicate istoriei Basarabiei, RASSM și RSSM. Această conjunctură se datorează, în primul rând, reconsiderării și rescrierii istoriei naționale în România. Se remarcă intensificarea activității „falsificatorilor burghezi” a istoriei și culturii „poporului moldovenesc” și, implicit, se impune necesitatea de a fundamenta existența separată a acestuia, de a justifica cele două „eliberări”, de a contracara „naționalismul local”, care atenta la „prietenia seculară”, se etala soluționarea problemelor legate de edificarea „noii societăți” prin intermediul educației comuniste a oamenilor muncii.

Valoarea politico-propagandistică a ideii privind apartenența Basarabiei de Rusia, anterioare „instaurării puterii sovietice”, și apoi de Uniunea Sovietică, este evidentă. Ea reîntărea pretinsa legitimitate a regimului sovietic de o manieră acceptabilă din punctul de vedere ideologic și, era o trimitere la anexarea țaristă din 1812 ca modalitate de eliberare de sub jugul turcesc. Conținutul și caracterul interpretării „problemei basarabene” se vor modifica radical după 1964, an care a reprezentat un moment de cotitură în relațiile sovieto-române sub toate aspectele⁴¹, când conducerea României a optat pentru un curs deosebit și autonom în politica ei internă și externă și pentru o tot mai redusă dependență de Uniunea Sovietică⁴².

Adeptii fostei istoriografii sovietice moldovenești își vedeau misiunea și comanda socială în falsificarea deliberată a anexării în 1812 a Basarabiei de către Rusia, nerecunoașterea actului Unirii din 27 martie 1918, justificarea pretențiilor ruse, ucrainene și sovietice asupra Basarabiei din perioada interbelică și a celor două anexări din 1940 și 1944, a „experimentului diabolic al regimului comunist în vederea rusificării Basarabiei și nimicirii conștiinței naționale a românilor basarabeni, ca parte inalienabilă a entității românești”. Total oportunistă, sub presiunea regimului de ocupație, știința istorică devine, în mâinile clasei birocratice, un instrument de modelare ideologică a societății, de ideologizare a întregii istorii a românilor, iar cărțile de istorie, apărute în perioada regimului comunist, au lăsat urme adânci în conștiința populației băștinașe.

³⁹ Enciu N., *op. cit.*, p. 71.

⁴⁰ Țaranu, A., M., *Istoriografia națională - imperativ al timpului*. În: „Revistă de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 1, p. 6.

⁴¹ V. Burlacu, *Impactul relațiilor sovieto-române asupra politicii culturale din RSS Moldovenească*. În: *Tratatul de pace de la București din 1812, 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus*, Coordonator S. Musteață, Ed. Pontos, Chișinău, 2012, p. 295.

⁴² Meurs W. P. V., *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Editura Arc, 1996, p. 237.

În acest sens, „cea mai mare atenție s-a acordat istoriei politice a ținutului, al cărei rost era să justifice aflarea acestui teritoriu în componența URSS și să demonstreze, totodată, că regimul comunist era cel mai înaintat și mai uman din lume. Dimpotrivă, scrierile pe aceeași temă apărute în România, vrând-nevrând, trebuiau să susțină dreptul ei legitim asupra Basarabiei, de aceea aveau și ele o accentuată conotație politică, fără să știrbească semnificativ - dat fiind caracterul românesc al acestui spațiu - imaginea realității istorice”⁴³.

Principalele evoluții istoriografice ale științei istorice moldovenești în perioada postbelică, ca „parte componentă a istoriografiei sovietice cu toate neajunsurile ce le-a avut, cu toate erorile ce le-a comis și, în măsură mai mică, cu toate realizările ei, încorsetate de sistemul totalitar”⁴⁴, se refereau la aplicarea a 4 mituri de bază: 1) mitul poporului moldovenesc; 2) mitul prieteniei popoarelor; 3) mitul formulei răului mai mic; 4) mitul instaurării puterii sovietice la 1 ianuarie 1918⁴⁵.

Istoricii sovietici de la Chișinău, executând comanda politică, au interpretat tendențios evenimentele legate de anul 1812, și, cele care au urmat. Este cazul aniversărilor ordinare în articole omagiale⁴⁶, în monografii sau culegeri de articole dedicate diverselor aspecte ale problemei⁴⁷, broșuri de „popularizare” a științei istorice⁴⁸. Evident, perioada cea mai falsificată în istoriografia sovietică a constituit-o cea a întregirii neamului dintre anii 1918 și 1940. O simplă trecere în revistă doar a titlurilor lucrărilor publicate ale unor istorici sovietici moldoveni denotă caracterul tendențios al interpretării evenimentelor și proceselor analizate, predilecția pentru subiectele politico-ideologice ale istoriei Basarabiei interbelice

⁴³ Țurcanu, I., *Istoricitatea istoriografiei*, p. 24.

⁴⁴ Țaranu, A., M., *Istoriografia națională-imperativ al timpului*. În: „Revistă de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 1, p. 3.

⁴⁵ Meurs W. P. V., *op. cit.*, p. 202-236.

⁴⁶ A se vedea: Гросул Я., *Слобозиря Молдовой де суб жугул турчешк ши униря ей ла Русия // Октомврие. 1949. № 6. П. 84-88; Idem. Пе вещь ку Русия. 150 де ань де ла униря Басарабией ку Русия // Ынвэцэторул советик. 1962. № 5. П. 61-64; Руссев Е. Анул 1812 – датэ меморабилэ ын история Молдовой // Ынвэцэторул советик. 1967. № 5. П. 21-26; Даниленко П. Ун евенимент круциал дин история попорулуй молдовенеск // Ынвэцэторул советик. 1972. № 5. П. 45-48; Иванов И. Поворот в исторических судьбах молдавского народа. К 160-летию присоединения Бессарабии к России // Кодры. 1972. № 5; Дате меморабиле. Момент де рэскруче ын история попорулуй молдовенеск (165 де ань де ла елибераря Басарабией де суб жугул отоман ши алипция ей ла Русия // Ынвэцэторул советик. 1977. № 5. П. 58; Драгнев Д.М., Жуков В.И., Царанов В.И., *Присоединение Бессарабии к России – важная веха в истории молдавского народа // Вопросы истории. 1982. № 7. С. 29-42.**

⁴⁷ Руссев Е.М., *Борьба молдавского народа против отоманского ига*, Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1968; Анцупов И.А., Бабий А.И., Жуков В.И., Иванов Ю.Г., *Историческое значение присоединения Бессарабии к России в 1812 году*, Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1968.

⁴⁸ Гросул Я.С., Будак И.Г., *Прогрессивное значение присоединения Бессарабии*, Кишинев: Общество «Знание», 1968; Мунтян М.П., *Присоединение Бессарабии к России и его историческое значение*, Кишинев: Общество «Знание», 1982; Репида А.В., Цвиркун В.И., *1812 год в исторических судьбах молдавского народа (к 175 летию присоединения Бессарабии к России)*, Кишинев: Общество «Знание», 1987.

– S. K. Brîseakin și M. C. Sîtnic⁴⁹, Ia. M. Kopanski (conducătorul colectivului de autori)⁵⁰, K. Drachenberg⁵¹, U. G. Murzac⁵² ș.a. Ele abundă în expresii de genul „luptă revoluționară pentru eliberare națională și socială”, „răscoale”, „procesе judiciare”, „solidaritate proletară”, „cotropirea Basarabiei Sovietice de România regală”, „Basarabia sub jugul ocupanților”, „restabilirea dreptății istorice”, „colonie”, „Sfatul Țării – organ trădător”, „nelegiuirile ocupanților”, „regim al cruntei asupririi sociale, naționale și politice”, „rezolvarea pașnică a problemei basarabene”, „înflorirea Moldovei în familia frățească a popoarelor URSS”.

Într-un alt gen de lucrări ale istoricilor din RSS Moldovenească A. Lisețki, E. Floca⁵³, D. Marinescu⁵⁴, A. Grecul⁵⁵, S. Afteniuk⁵⁶, D. T. Ursul⁵⁷, G. I. Eremei⁵⁸, D. I. Antoniuk⁵⁹ ș. a. este elogiată așa-zisa „politică națională” a partidului comunist, rezolvarea ei cu succes și statornicirea colaborării frățești a popoarelor în cadrul unui stat socialist multinațional unic, îmbinarea armonioasă a înfloririi și apropierii națiunilor socialiste, pretinsele realizări grandioase ale „poporului moldovenesc” în anii puterii sovietici în toate sferele vieții sociale, realizarea în practică a învățaturii leniniste despre revoluția culturală, legăturile și influența reciprocă a culturilor „popoarelor frățești”, contribuția lor la „îmbogățirea culturii socialiste moldovenești”, și „internaționalizarea vieții spirituale a republicii”, consolidarea colaborării și prieteniei de nezdruccinat între poporul moldovenesc și alte popoare ale Uniunii Sovietice.

Viziunea de ansamblu și concepțiile istoriografiei sovietice moldovenești, „fondată pe metodologia marxist-leninistă”, au fost analizate și expuse în câteva studii sintetice generale de diferită calitate ale reprezentanților acestei științe din

⁴⁹ Брысякин С. К., Сытник М.К., *Триумф аdevэрулуй историк*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1970.

⁵⁰ Копанский Я. М. (конд. кол. де аут.), *Лупта оаменилор мунчий дин Басарабия пентру елибераря ши реуниря ей ку Патрия Советикэ. Аний 1918-1940*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973.

⁵¹ Драченберг К., *1918-1940 – солидаритате пролетарэ*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975.

⁵² Мурзак У.Г., *Лупта революционарэ де елибераре а оаменилор мунчий дин Басарабия*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1982.

⁵³ Лисецкий А., Флока Е., *Ленинская национальная политика КПСС в действии*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974.

⁵⁴ Маринеску Д., *Двуязычие – фактор сближения социалистических наций и народностей*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1975.

⁵⁵ Грекул А., *Истоки великого братства*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1968. Его же. *Расцвет молдавской социалистической*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1971.

⁵⁶ Аftenюк С., *Ленинская национальная политика Коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1971.

⁵⁷ Ursul D.T., *Ынфлориря ши апропиеря нациилор советиче*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1971.

⁵⁸ Eremei G. I., *Ноиле оризонтурь але културий молдовенешть*, Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977.

⁵⁹ Antoniuk D. I., *Динамизм культурного строительства в Советской Молдавии*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1984.

RSS Moldovenească. Printre primele de acest fel, cartea istoricilor oficiali, I. S. Grosul și N. A. Mohov, avea ca obiectiv de a da „o ripostă naționaliștilor burghezi și falsificatorilor istoriei”⁶⁰. Către aniversarea a 60-a de la crearea RASS Moldovenești a fost editată o altă monografie colectivă, autorii căreia în baza „concepției marxist-leniniste” analizează, în mod special, istoriografia legăturilor și prieteniei multisekulare dintre poporul moldovenesc și alte popoare ale Uniunii Sovietice, importanței progresiste a alipirii Basarabiei și dezvoltării ascendente a ținutului în cadrul Rusiei, luptei pentru puterea sovietică, aspectelor principale ale construcției socialiste în republică⁶¹.

O categorie aparte de studii istoriografice, în spiritul propagandei comuniste, au drept temă specială și obiectiv critica și combaterea așa-zișilor falsificatori ai istoriei și culturii poporului moldovenesc din timpurile străvechi și până „în perioada construcției comuniste în RSS Moldovenească”⁶².

În cele mai multe cazuri, lucrările istoricilor sovietici moldoveni, erau scrise la comanda forurilor ideologice diriguitoare ale partidului comunist și au fost o replică la aparițiile editoriale istoriografice din România, care reconsiderau istoria națională, aflată până atunci sub dictatul ideologic sovietic. În acest context, istoricul I. Țurcanu, referindu-se la aspectul cantitativ al cercetărilor istorice din perioada respectivă, remarcă următoarele: „multe scrieri pretins istoriografice din perioada sovietică nu sunt decât răfuieli cu istoriografia „burgheză” și „naționalistă”⁶³. Astfel, încă din 1970 autoritățile de la Chișinău, cu sprijinul forurilor unionale, au încredințat unui consiliu științific special, creat în cadrul Academiei de Științe a RSSM, sarcina să investigheze „legăturile slavo-volohe și originea poporului moldovenesc”. În lucrările publicate în cadrul acestui proiect erau fabricate concluzii favorabile regimului, precum că slavii de est sunt strămoșii rușilor, ucrainenilor și bielorușilor, iar volohii au dat naștere moldovenilor, românilor și vlahilor balcanici. Etapa finală a procesului de constituire a poporului moldovenesc și începutul formării „națiunii burgheze moldovenești” s-ar fi produs în perioada în care Basarabia se afla sub guvernare țaristă, în secolul XIX. Prin astfel de afirmații, într-un mod aberant, națiunea română era divizată după criterii geografice, negându-se caracterul unitar al populației din spațiul carpato-dunăreano-nistreano-pontic⁶⁴. Chiar la prima sesiune, care a avut loc în luna mai 1970, consiliul a hotărât „să recomande insistent spre cercetare vestigiile slave de pe teritoriul Moldovei, deoarece acestea au o importanță mare pentru

⁶⁰ Гросул Я. С., Мохов Н.А., *Историческая наука Молдавской ССР*, Москва: Наука, 1970. С. 2.

⁶¹ *Историческая наука Советской Молдавии* (отв. ред. В.И. Царанов), Кишинев: Штиинца, 1984.

⁶² *Ымпотрива фалсификаторилор бургежь ай историей ши културий попорулуй молдовенеск. Кулежере де артиколе*, Алкэтуитор С.С. Чиботару. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1974.

⁶³ Țurcanu I., *Istoricitatea istoriografiei*, p. 31.

⁶⁴ Vezi: Pop A., *Controversa sovieto-română și politica de independență a României*. În: „Revista Română de Studii Internaționale”, 1992, nr. 2, p. 124.

soluționarea problemei etnogenezei moldovenilor”⁶⁵. În consecință, din motive politico-propagandistice, cele mai multe investigații arheologice „erau inițiate și stimulate pentru demonstrarea vechimii și perenității slavilor pe teritoriul Moldovei, în detrimentul studierii civilizației geto-dace și a celei romane timpurii”⁶⁶.

Momentul de apogeu al reacției istoriografiei de la Chișinău l-a reprezentat apariția în anul 1974 a faimoasei lucrări, de circa o mie de pagini, în care autorul, A. M. Lazarev⁶⁷, considerat „decanul istoriografiei sovietice moldovenești”, în capitolul dedicat istoriografiei române și occidentale privind chestiunea Basarabiei, nota, în mod special, faptul că „în ultimii ani au apărut o serie de contradicții dintre cercetătorii din Republica Socialistă România în problema istoriei Moldovei”. În același context, Lazarev remarcă poziția istoricilor români M. Roller, P. Constantinescu-Iași, M. Bujor, V. Liveanu ș.a. care au sprijinit politica sovietică în Basarabia și au tratat diverse aspecte ale istoriei acestei provincii de pe poziții convenabile Moscovei⁶⁸. El combătea istoricii burghezi din Occident și „concepțiile eronate” ale istoricilor din România socialistă (Andrei Oțetea, Gh. Zaharia, Ion Oprea, Miron Constantinescu ș.a.), dar și pe cele ale colegilor săi, blamați pentru că au fost „prea blânzi în polemicele cu colegii români”.

Apărută cu puțin timp înainte de deschiderea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki, cartea „trebuia să reamintească factorilor de decizie de la București să nu se îndepărteze prea mult de linia și vederile Moscovei”. De asemenea, era reluată și „fundamentată” prin cele mai fanteziste argumente teoria conform căreia moldovenii sunt o „națiune” cu istorie, limbă, cultură, tradiții distincte de cele ale românilor. Autorul mai făcea aluzii referitoare la eventualitatea „reeditării invaziei din Cehoslovacia în cazul continuării emiterii unor pretenții teritoriale asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord⁶⁹. Lucrarea, după modul cum autorul combătea istoriografia „ostilă” și căuta, „inventând” argumente în favoarea „națiunii” și „statalității moldovenești” se „pretindea o prezentare definitivă a problemei Basarabiei din punctul de vedere sovietic”.

Reacția n-a întârziat. În baza deciziei Sesiunii Comitetului Executiv al PCR, din 23 aprilie 1975, despre crearea unei comisii de partid pentru editarea istoriei veridice a României, bazată pe conceptul materiaist-dialectic, a fost elaborată o programă orientativă, intitulată „Momente principale din istoria Patriei, a Partidului și a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră”. În această directivă de partid erau afirmate clar pretențiile românești asupra Basarabiei, se justifica actul de la 1918 și se formulau critici la adresa istoricilor sovietici.

⁶⁵ Țurcanu I., *Istoriografia din Moldova Sovietică între știință și propagandă*. În: „Revistă de Istorie a Moldovei”, 1994, nr. 3-4, p. 4.

⁶⁶ Idem, *Istoricitatea istoriografiei*, p. 25.

⁶⁷ Лазарев А.М., *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*, Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1974.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁶⁹ Ploeanu E., *Ideologia și adevărul istoric*, p. 197.

Un moment specific al dezbaterilor de la mijlocul anilor '70 este implicarea directă a lui N. Ceaușescu. Într-o luare de cuvânt la Academia de științe social-politice „Ștefan Gheorghiu” cu ocazia a treizeci de ani de la fondare, Ceaușescu a criticat „eforturile de negare și subestimare a rolului istoric al națiunii”, precum și poziția acelor care echivalau conceptele de națiune și naționalism: „Dezmembrarea statelor, diviziunea arbitrară a popoarelor este prezentată drept o expresie a necesității istorice. Aceste situații create în mod artificial sunt transformate în teorie și interpretate drept procese naturale în evoluția națiunilor distincte”. Președintele român susținea: „Experiența istorică ne învață că dezmembrarea statelor și diviziunea națiunilor a însemnat stoparea progresului social”, acestea fiind aluzii cât se poate de clare la raptul teritorial de la 1940 și la crearea artificială a poporului moldovenesc⁷⁰.

Executând comanda politică a liderului comunist de la București, istoricii români au răspuns prin numeroase replici, remarcându-se în acest context Fl. Constantiniu, Dan Berindei, și, în mod special, C. C. Giurescu, care sub pseudonimul Petre Moldovanu, a publicat, la Milano, în 1976, la editura Nagard, cartea „Cum se falsifică istoria”.

La baza istoriografiei sovietice moldovenești stăteau dogmele ideologice privind „apartenența la lumea slavă a teritoriului Basarabiei”, „rolul decisiv al elementului slav în formarea poporului moldovenesc”, „prietenia de veacuri între poporul moldovenesc, rus și cel ucrainean”, „lupta comună împotriva dușmanului”, „misiunea eliberatoare a Rusiei în raport cu poporul moldovenesc și alte popoare din Sud-Estul Europei de sub jugul turcesc”, „caracterul legitim și firesc al eliberării și alipirii Basarabiei la Rusia”, „importanța progresistă a „alipirii” Basarabiei la Rusia”, „prosperarea Basarabiei” care, prin „moștenirea istorică” și impactul politicii de rusificare, mai dănuie până astăzi în mentalitatea unor concetățeni de-ai noștri, și sunt promovate de „un anumit gen de politicieni și istorici-ostatici ai vechilor ideologii și servili intereselor Moscovei”.

Astfel, că, și după proclamarea Independenței Republicii Moldova, ingerința politicului în tratarea problemelor cheie ale istoriei noastre naționale a condus la „o permanentă refacere a trecutului” în funcție de obiectivele politice ale partidelor care s-au perindat la guvernare, fiind reanimate sistematic tezele moldovenismului.

Drept dovadă de atitudine neștiințifică, selectare tendențioasă a faptelor și documentelor istorice, servesc mai multe lucrări, apărute după 1991.

În „Istoria Moldovei” de V. Stati, referitor la anul 1812, speculându-se că teritoriul dintre Nistru și Prut era o parte a Principatului Moldovei, se arată, în consecință, că Basarabia (Moldova de Est, dintre Prut și Nistru) nu a aparținut niciodată, *de jure* sau *de facto*, nici Principatelor Unite la 1859 și nici României

⁷⁰ Suveică S., *Polemica româno-sovietică privind chestiunea Basarabiei în arhivele Europei Libere. 1964-1975*. În: *Basarabia. Dilema identității*, ed., Solomon Flavius, Zub Alexandru, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 2001, p. 200.

după 1862⁷¹. Aceleași raționamente speculative sunt aplicate și în cazul aprecierii declarației Sfatului Țării din 27 martie 1918, când autorul în mod retoric vehiculează cu ideea unirii Republicii Democratice Moldovenești cu „mama sa România”: cum România, constituită în 1862 și recunoscută cu acest nume în 1866, a devenit „mamă” a Basarabiei dacă aceasta „a fost ruptă din trupul vechii Moldove în 1812? Cu 50 de ani înainte de apariția României!”⁷². Tentativa de a folosi sintagme geografico-politico-juridice, pentru a ascunde adevărul despre evenimentele unirii Basarabiei cu România, este caracteristică și lui I. Levit⁷³.

Într-o lucrare cu caracter oficial, publicată în perioada guvernării comuniste la Chișinău, în 2004, fără a se aprecia caracterul actului din 1812, se arată că „intrarea Basarabiei în componența Rusiei, în pofida tendințelor subiective al țarismului, a jucat în mod obiectiv un rol istoric progresist în dezvoltarea ținutului”⁷⁴, iar după câteva pagini se scria despre „eliberarea teritoriului dintre Prut și Nistru (partea de Est a statului medieval moldovenesc) de sub jugul turcesc”⁷⁵.

O interpretare sofisticată și eclectică se face și altor evenimente cruciale din istoria națională. Anul 1940 reprezintă un exemplu concludent în acest sens. Conform aprecierilor aceluiași autori: „eforturile diplomatice în vederea eliberării Republicii Democratice Moldovenești, ocupată în ianuarie 1918, obiectiv, corespundeau aspirațiilor poporului multinațional al Republicii Moldova, care de-a lungul a 22 de ani vedeau în Rusia sovietică izbăvirea lor. Dar noțiunile etnodemografice, etnopolitice, motivația istorică și scopurile strategice din această notă oficială rămân ofensatoare”⁷⁶.

Într-o altă remarcă, schimbul de note a fost văzut ca o soluționare pașnică a conflictului ce dura de 22 de ani și de asemenea „ca o etapă însemnată în istoria poporului moldovenesc, a tuturor cetățenilor din Basarabia, care a deschis o nouă pagină în viața lor de mai departe”⁷⁷. Aceiași istorici, manifestându-și ostilitatea față de România, evidențiază scopul angajării ei în prima conflagrație mondială prin tendința extinderii teritoriale, care s-a soldat, în cele din urmă, cu intervenția armatei române în Basarabia și la „separarea violentă a Basarabiei de Rusia”⁷⁸. Într-un sens cu totul denaturat este apreciat Pactul Ribbentrop-Molotov, care este comparat cu sistemul Tratatelor de la Paris din 1919-1920. Astfel, cele două state agresoare ar fi procedat în aceeași manieră cu statele învingătoare la Versailles, care au cedat României Transilvania, Bucovina și Basarabia, încălcând „totalmente drepturile popoarelor” Ungariei, Serbiei, Republicii Democratice Moldovenești⁷⁹.

⁷¹ Vezi: Stati V., *Istoria Moldovei*, Chișinău, 2002, p. 231.

⁷² *Ibidem*, p. 293.

⁷³ Levit I., *Republica Moldovenească (noiembrie 1917-noiembrie 1918)*, Chișinău, 2003.

⁷⁴ *Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Chișinău, 2004, p. 112.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 133.

⁷⁶ Stati V., *op. cit.*, p. 346.

⁷⁷ *Istoria Republicii Moldova*, 2004, *op. cit.*, p. 258, 260.

⁷⁸ Vezi: *Ibidem*, p. 215, 219.

⁷⁹ Stati V., *op. cit.*, p. 341.

În acest context, se impune stringent depășirea dogmelor false și preceptelor istoriografiei sovietice care au dominat în scrierea istoriei până la căderea regimului comunist și mai dăinuie, din păcate, în rândurile unor istorici și în conștiința unei părți a populației republicii. Or, așa cum concluzionează istoricul I. Țurcanu „moștenirea cea mai grea pe care o are istoriografia basarabeană din perioada dominației sovietice este influența ideilor preconceptuate, a clișeului politic mai ales, asupra scrisului istoric. Pe atunci istoricilor li s-a inoculat cu insistență ideea că nu puteau, nu aveau voie să fie altceva decât propagandiști ai dogmei comuniste și ai doctrinei imperiale sovietice. Vremurile acelea au apus, dar mentalitatea istoricilor nu s-a prea schimbat”⁸⁰.

După 1989, în Republica Moldova și România, noul demers istoriografic național a demarat ca urmare a prăbușirii regimurilor comuniste și democratizării societății. Pe fundalul acestor realități au apărut numeroase studii și lucrări de certă valoare, consacrate elucidării momentelor cruciale ale istoriei tragice a românilor basarabeni și reafirmării adevărului istoric.

Evenimentele care au avut loc în Basarabia în anii 1917-1918, caracterul și conținutul mișcării de eliberare națională a românilor din stânga Prutului, crearea și activitatea Sfatului Țării, Unirea Basarabiei cu România constituie chintesența lucrării istoricului A. Bobeică⁸¹.

Istoricii A. Moraru și I. Negrei au pus la dispoziția publicului larg, un material important despre realizarea idealului național românesc - legitimitatea întregirii teritoriale și desăvârșirii unității politice a statului român, atât prin prisma premiselor interne, cât și a conjuncturii internaționale favorabile create de Primul Război Mondial. Mișcarea națională a românilor este prezentată ca un proces general și unitar care s-a încheiat cu recunoașterea internațională a Marii Uniri⁸².

O primă sinteză a dezvoltării Basarabiei în cadrul României întregite sub aspect politic, social-economic și cultural în cei 22 de ani (1918-1940) este realizată de istoricii I. Agrigoroaiei și Gh. Palade⁸³.

Procesul de modernizare a Basarabiei în primul deceniu interbelic și aspectele demografice ale populației Basarabiei interbelice sunt rezultatele unor cercetări fundamentale, realizate de S. Suveică⁸⁴ și N. Enciu⁸⁵, prin valorificarea amplă a izvoarelor și a unei impresionante bibliografii.

⁸⁰ Țurcanu Ion, *Istoricitatea istoriografiei*, p. 245.

⁸¹ Bobeică Alexandru, *Sfatul Țării - stindard al renașterii naționale*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

⁸² Moraru Anton, Negrei Ion, *Anul 1918- ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, Editura Civitas, 1998.

⁸³ Agrigoroaiei Ion, Palade Gheorghe, *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

⁸⁴ Suveică S., *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928). Modernizare prin reforme*, Chișinău, Editura Pontos, 2010.

⁸⁵ Enciu N., *Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940. Vol I, Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, Chișinău, Editura Lexon-Prim, 2013.

Cartea autorilor A. Karețki și A. Pricop cuprinde un bogat material documentar de mare valoare, depistat din arhivele străine și din România, care reflectă activitatea diplomatică și poziția diferitor state în problema Basarabiei. Culegerea este însoțită de un amplu studiu introductiv care oferă o imagine cuprinzătoare a evenimentelor ce s-au desfășurat de la unirea Basarabiei cu Patria-mamă din martie 1918 până la raptul teritorial din vara anului 1940⁸⁶.

Reconstituirea proceselor legate de răpirea Basarabiei de către URSS⁸⁷, investigarea relațiilor româno-sovietice din perioada imediat următoare ocupației ținutului⁸⁸, analiza fenomenului colectivizării în Basarabia din momentul anexării ei de Uniunea Sovietică în 1940 și până la „victoria orânduirii colhoz-nice” în RSS Moldovenească, alcătuiesc gama de probleme a lucrărilor istoricului I. Șișcanu⁸⁹. Pe baza documentelor reprezentative de arhivă, care întregesc studiul despre „deștărânierea bolșevică”, autorul în mod concludent și veridic a demonstrat că procesul colectivizării în RSSM a fost însoțit nu numai de genocidul de clasă -deportarea așa-zisei chiaburimi, „după cum avusese loc în URSS, ci și pe genocidul național al populației românești rurale”⁹⁰.

Culegerea tematică „Basarabia: 1940”⁹¹ include documente și articole care pun în lumină un eveniment de răscruce din destinele Basarabiei - anul anexării acestui ținut la Uniunea Sovietică.

Studii valoroase referitoare la două teme fundamentale ale istoriei românilor: raptul și sovietizarea Basarabiei (1940-1941)⁹² și participarea României la cel de-al Doilea Război Mondial pentru eliberarea teritoriilor ocupate de sovietici, politica regimului antonescian în Basarabia eliberată (1941-1944)⁹³ au fost semnate de istoricul A. Petrencu. Autorul monografiilor, bazându-se pe documente inedite, istoriografia română, sovieto-rusă și occidentală a analizat situația României și politica sovietică de dictat față de statul român din vara anului 1940, procesul de sovietizare și comunizare a Basarabiei în anul primei ocupații 1940-1941, etapele principale ale participării armatelor române în cel de-al Doilea Război Mondial, restabilirea administrației românești după 22 iunie 1941 în ținutul eliberat, activitatea acesteia și politica statului român față de Basarabia în anii 1941-1944.

Procesul de reorganizare, reconstrucție și administrare românească în teritoriul temporar ocupat de armata română, cuprins între apa Nistrului și a Bugu-

⁸⁶ Karețki Aurel, Pricop Adrian, *Lacrima Basarabiei*, Chișinău, Editura Știința, 1993.

⁸⁷ Șișcanu Ion, *Raptul Basarabiei*, Chișinău, Editura Ago-Dacia, 1993.

⁸⁸ Idem, *Uniunea Sovietică-România. 1940*, Chișinău, Editura Arc, 1995.

⁸⁹ Idem, *Deștărânierea bolșevică în Basarabia*, Chișinău, 1994.

⁹⁰ Vezi: *Ibidem*, p. 105.

⁹¹ *Basarabia: 1940*, Red. alc. L., Bulat, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991.

⁹² Petrencu Anatol, *Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944*, Chișinău, Editura Liceum, 1997.

⁹³ Idem, *România și Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, Chișinău, Editura Epigraf, 1999.

lui, teritoriu denumit de români „Transnistria”, este consemnat în lucrarea lui O. Verenca printr-o serie de evenimente și fapte la a căror desfășurare a participat autorul⁹⁴.

Un rol substanțial, în studierea perioadei 1940-1991 a istoriei RSS Moldovenești, îl au cercetările și culegerile de documente ale istoricului V. Pasat⁹⁵, care oferă informații inedite, analize profunde ale cauzelor și urmărilor calvarului prin care a trecut populația ținutului după 28 iunie 1940: exodul în mare număr al populației peste Prut, instaurarea regimului stalinist, represaliile și deportările care au urmat în primul an de ocupație sovietică, continuate după cel de-al Doilea Război Mondial, foametea organizată, colectivizarea forțată, relațiile tensionate dintre biserică-credincioși și stat, completarea structurilor de partid și de stat cu cadre, formarea unei noi intelectualități, îndoctrinarea și dogmatizarea ideologică comunistă a populației. De asemenea, autorul studiilor distinge câteva aspecte în examinarea problemei naționale și relațiilor interetnice, precum: identitatea națională a populației băștinașe majoritare, problema minorităților naționale, promovarea în forță a teoriei staliniste de „popor moldovenesc” distinct de națiunea română.

În articolul Elenei Siupiur⁹⁶ este demonstrat că politica de rusificare, de-naționalizare, colonizare și mutilare teritorială a Basarabiei, la care s-au adăugat multietnicitatea artificială a Basarabiei, aflusul de elemente alogene, în calitate de „forțe etnice și sociale noi, educate în spiritul intoleranței ideologic-imperiale și național-„coloniale”, au contribuit la deteriorarea echilibrului moral-național din Basarabia și la degradarea relațiilor interetnice. Acest fenomen a contribuit la estomparea memoriei colective istorice privind acestui spațiu și a condus la acreditarea ideii că aici ar fi vorba de un spațiu al nimănu sau al fostului imperiu rus la care sovietele aveau drept de moștenire, oricum nu un spațiu al majorității românești căci memoria românească a acestui spațiu fusese interzisă și distrusă.⁹⁷

⁹⁴ Verenca Olivian, *Administrația civilă română în Transnistria*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

⁹⁵ Pasat V.I., *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950 гг.*, Москва: Terra- Terra, 1994, 801с.; Idem. *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР в 40-50-е гг.*, Кишинэу: Моментул, 1998, 416с.; Idem, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940-1950*, ROSSPÂN, Moscova, 2006, 456 p. Idem. *Евфросинья Керсновская. Сколько стоит человек*. Проект осуществлен под руководством и редакции В. Пасат, ведущего исследователя истории коммунистического террора в Молдове, при финансовой поддержке РАО «ЕЭС России». Москва: РОССПЭН, 2006. 856с. Idem. *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991*, Собрание документов в 4-х томах. Ответственный редактор и автор предисловия В.И. Пасат. Т. 1 (1940-1953), Москва, РОССПЭН, 2009, 824 с. Т. 2 (1953-1960), 2010, 968 с. Т. 3 (1960-1961-1975), 2011, 664 с. Idem, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău, Editura Cartier, 2011, 684 p.

⁹⁶ Siupiur E., *Basarabia - Republica Moldova - ipostaze ale mutilării*. În: „Destin Românesc”, 1994, nr. 2, p. 59.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 59.

Potrivit aprecierilor istoricului A. Pop, în procesul de deznaționalizare și asimilare a etniilor neruse din Uniunea Sovietică, se pot distinge trei faze sau nivele: 1) sovietizarea, adică impunerea și acceptarea structurilor sovietice în plan politic, administrativ, economic, social, cultural etc.; 2) rusificarea, sau impunerea limbii ruse în toate sferele vieții sociale; 3) rusificarea, un proces complex, mult mai îndelungat, mai degrabă individual decât colectiv, realizat prin intermediul tuturor mijloacelor instructiv-educative, culturale, propagandistice etc., prin intermediul cărora indivizii aparținând etniilor minoritare conlocuitoare sunt transformați sub aspect mental în purtători ai conștiinței rusești, fără ca aceasta să comporte în mod obligatoriu și pierderea *de facto* a identității naționale⁹⁸.

Monografia istoricului P. Cernovodeanu⁹⁹ urmărește vicisitudinile îndurate de una dintre cele mai încercate provincii românești-Basarabia, care a constituit de-a lungul a peste două secole, obiectul complicatului joc diplomatic al marilor puteri. Drama Basarabiei este tratată prin prisma consecinței unuia dintre numeroasele războaie ruso-turce, cel din 1806-1812, desfășurat în contextul crizei general-europene, în urma căruia a fost anexată de Imperiul Rus. Așa cum recunoaște autorul, lucrarea nu este o tratare minuțioasă a istoriei Basarabiei, „ci doar o punctare a momentelor de criză 1806-1812, 1853-1856, 1877-1878, când provincia dintre Prut și Nistru a constituit subiect de litigiu în relațiile internaționale în cadrul complicatei „probleme orientale”. În final se trece în revistă actul Unirii și lupta României pentru recunoașterea pe plan internațional a procesului de desăvârșire a reîntregirii naționale.

Istoria politică românească de aproape un secol pentru supraviețuire și desăvârșire a unității naționale, în context internațional, la interferența intereselor a celor trei imperii vecine: țarist, otoman și habsburgic, este preocuparea istoricului N. Ciachir¹⁰⁰. Cartea scoate în evidență și eforturile oamenilor politici, a diplomației românești pentru soluționarea problemei Basarabiei la cele trei Conferințe de la Paris (1856, 1919-1920, 1947).

Alcătuitoarii culegerii „Foametea în Moldova. (1946-1947)”¹⁰¹, prin cele 300 de documente, majoritatea inedite care cuprind perioada din aprilie 1944 până în ianuarie 1948, pun la dispoziția cercetătorilor și publicului larg, informații despre metodele de instaurare a regimului totalitar, a politicii statului față de țărănime, a cauzelor și efectelor foametei. Astfel, documentele de arhivă reprezintă argumente solide pentru depășirea stereotipurilor istoriografiei sovietice, combaterea falsificărilor preconceptuate și tezelor eronate despre factorii ce au determinat foametea, caracterul organizat, obiectivele urmărite și consecințele ei.

⁹⁸ Pop A., *Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova Sovietică*. În: Sub povara graiului imperiale, București, 1993, p. 35.

⁹⁹ Cernovodeanu P., *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional. 1806-1920*, București, Editura Albatros, 1993.

¹⁰⁰ Ciachir N., *Marile Puteri și România. 1856-1947*, București, Editura Albatros, 1996.

¹⁰¹ *Голод в Молдове (1946-1947)*. Сборник документов (рук. Авт. Кол. А.М. Царан). Кишинев: Штиинца, 1993. 768с.

Lucrarea lui Iftene Pop¹⁰², așa cum recunoaște însuși autorul, este o „replică la falsul grosolan „Moldovenii în istorie” semnat de Petre. P. Moldovan (alias V. Stati - n. n.), și la altele asemănătoare”, care ilustrează teoria stalinistă a existenței unei națiuni moldovenești distinctă de cea română. Autorul studiului opune pseudo-istoricului de la Chișinău, punct cu punct, în principal, aceleași surse, dar mai complete în privința conținuturilor veritabile, și combate cu o competență profesională de invidiat postulatele fundamentale care stau la baza teoriei moldovenismului, potrivit căreia moldovenii nu sunt români, iar românii ar fi anti-moldoveni și dușmanii cei mai mari ai acestora, că „limba moldovenească” nu ar fi limba română, că anexarea de două ori a Basarabiei, în 1812 și 1940 de către imperiul ruso-sovietic ar fi fost o „eliberare” și a avut o însemnătate „progresistă”.

Volumul lui M. Gribincea¹⁰³ analizează, într-o abordare complexă a faptelor, realitățile despre transformările care s-au produs în mediul rural în RSS Moldovenească în primii ani postbelici. Autorul scoate în evidență legătura dintre politica fiscală a autorităților sovietice, condițiile în care s-a declanșat foametea organizată din anii 1946-1947, caracterul forțat al colectivizării gospodăriilor țărănești, deportările din 6 iulie 1949 și impactul acestor fenomene asupra satului basarabean.

În studiul E. Șișcanu¹⁰⁴ este reconstituit tabloul extinderii și implementării sistemului totalitar bolșevic în toate sferile vieții din RSS Moldovenească între anii 1940 și 1952, este descrisă drama prin care a trecut populația băștinașă.

În articolul cercetătoarei A. Didilică se face o scurtă trecere în revistă a istoriografiei contemporane privind aspectele politico-juridice ale anexării Basarabiei la Rusia. Autoarea conchide că „evenimentele din secolul al XVIII-lea începutul secolului al XIX-lea, referitoare la istoria Basarabiei au cunoscut o interpretare controversată”, conturându-se două tendințe de bază: „pe de o parte, istoriografia sovietică ce a scris și tratat evenimentele de pe poziții ideologice, dictate de interesele regimului comunist, pe de altă parte, istoriografia română ce a tratat procesele istorice din punct de vedere critic, de pe principiul adevărului istoric”¹⁰⁵.

Rodul unei colaborări fructuoase a cercetătorilor de pe ambele maluri ale Prutului, volumul „Istoria Basarabiei”¹⁰⁶, reeditat în mai multe rânduri, este o sinteză asupra devenirii acestei provincii sub imperiile țarist și sovietic, precum și în condițiile de independență a Republicii Moldova. Istoria ținutului este

¹⁰² Pop Iftene, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, 1995.

¹⁰³ Gribincea Mihai, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică. 1944-1950*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995.

¹⁰⁴ Șișcanu E., N., *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, București, Editura Semne, 1998.

¹⁰⁵ Didilică A., *Aspectele politico-juridice privind anexarea Basarabiei la Rusia în istoriografia contemporană*. În: *Analele ANTIM, Chișinău*, Editura Pontos, 1999, p. 202.

¹⁰⁶ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Institutului Cultural Roman, 2003, 606 p.

analizată succesiv, în conexiune cu evenimentele din întreg spațiul românesc, începând din cele mai vechi timpuri până la 1812, insistându-se, în mod special, asupra confruntărilor de interese ruso-turce, care au condus la anexarea țaristă în urma tratatului de pace de la București. Un loc aparte este rezervat Basarabiei sub ocupație rusească, mișcării de eliberare națională, eforturilor intelectualității basarabene de a supraviețui, rezistenței față de politica de rusificare, culminând cu unirea Basarabiei la România în 1918.

Pe fundalul acestui eveniment se caracterizează integrarea sub toate aspectele a provinciei în cadrul statului național unitar român, succesele înregistrate, mai ales în domeniul învățământului și culturii. Pentru o mai bună înțelegere a problemelor perioadei interbelice, în mod predilect falsificate de istoriografia sovietică, o pondere importantă revine aspectelor ce țin de caracterul relațiilor sovieto-române în anii 1918-1940, ocupării Basarabiei și statutului ei postbelic în cadrul Uniunii Sovietice, perpetuării și renașterii românismului în acest spațiu vitregit.

Culegerea de studii sub redacția istoricilor Fl. Solomon și A. Zub¹⁰⁷ ilustrează dilemele identitare ale populației majoritare din spațiul pruto-nistean, unde această problemă subsistă de peste două secole cu „accente particulare”, „dată fiind anexarea lui de către Rusia la 1812 și prelungirea aceluși statut până la finele regimului sovietic”; oscilarea între moldovenism și românism; rolul factorului politic sub stăpânirea țaristă și sovietică în făurirea unei națiuni moldovenești și reeditarea acestei confuzii identitare, chiar și după mai mult de două decenii de la proclamarea independenței Republicii Moldova.

O analiză sistematică asupra relațiilor dintre București și Moscova referitoare la caracterul și consecințele anexiunii Basarabiei, inclusiv în perioada comunismului, când subiectul devenise tabu și, asupra interpretărilor istoriografiei sovietice, pusă în slujba mistificării adevărului asupra unui veritabil rapt teritorial, se conține în cartea lui G. Ciorănescu¹⁰⁸.

Lucrarea istoricilor C. Asăvoaie și V. Josanu¹⁰⁹ include două texte: studiul propriu-zis al autorilor și un studiu al lui I. Eremia, intitulat „Falsificarea istoriei sau „Fenomenul Stati” în Republica Moldova”¹¹⁰, care reprezintă reacții de răspuns la volumele publicate de V. Stati (în special, *Istoria Moldovei*). Ambele studii se axează pe marcarea inconsecvențelor din *Istoria Moldovei* a lui V. Stati, pe o lectură extrem de atentă a textelor și documentelor istorice, evidențiind punct cu punct erorile, contradicțiile și falsurile. Sunt examinate și deconstruite stereotipurile de la care pornește pseudo-istoricul.

¹⁰⁷ Solomon Fl., Zub A., *Basarabia. Dilema identității*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol”, 2001.

¹⁰⁸ Ciorănescu G., *Basarabia, pământ românesc disputat între Est și Vest*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.

¹⁰⁹ Asăvoaie C., Josanu V., *Impostură și interes politic în „Istoria Moldovei”*, Iași, Editura Aula, 2007.

¹¹⁰ Vezi în ediție aparte: Eremia I., *Falsificarea istoriei sau „fenomenul Stati” în Republica Moldova*, Chișinău, Editura Cardidact, 2003.

În mod special, istoricul I. Eremia, analizând tezele principale și conținuturile cuprinse în careta lui V. Stati, conchide că: „Istoria Moldovei ne este prezentată în niște imagini șocante și false; se evidențiază prin denaturări hazardate, detalii inutile, prin lipsă de logică elementară, prin abundența de duplicități, contradicții, prin incapacitatea autorului de a opera cu sursele istorice”¹¹¹. Precum și că: „denaturând în fel și chip sursele istorice la care apelează, prezentând unilateral, tendențios opiniile cronicarilor și ale cărturarilor din secolele XVII-XVIII, precum și rezultatele cercetărilor efectuate timp de peste un secol, V. Stati sfidează adevărul istoric și se plasează în rândul falsificatorilor de profesie”, iar, în ansamblu, „operele” acestuia „fac parte din arsenalul ideologic al „moldovenismului” contemporan opus românismului...”¹¹².

În același efort, se înscriu și câteva articole inspirate, bine documentate ale istoricului I. Varta¹¹³, și ale cercetătorului M. Tașcă¹¹⁴, care combat cu vehemență falsurile istoriografiei moldoveniste.

Chestiunea apartenenței moldovenilor la aceeași comunitate românească, împreună cu muntenii, oltenii, bănățenii, ardelenii etc., nu este deloc nouă în istoriografie. Românitatea moldovenilor a fost demonstrată, cu lux de amănunte istorice, în mai multe cercetări cu adevărat fundamentale consacrate mai ales reflectării în izvoarele istorice interne și străine a conștiinței unității românilor și a teritoriului populat de ei. În acest context, un suport teoretic și metodologic solid în combaterea falsurilor teoriei „moldovenismului” îl reprezintă articolele de sinteză cu titluri sugestive ale autorilor P. P. Panaitescu¹¹⁵, P. Parasca¹¹⁶, I. Eremia¹¹⁷.

Un studiu de sinteză valoros, consacrat problemei despre „politica națională” a Partidului Comunist a Moldovei sovietice aparține istoricului I. Cașu¹¹⁸. Autorul printr-o abordare inter-disciplinară, a reușit să „adune la un loc cele

¹¹¹ Idem, *O recidivă în falsificarea istoriei românilor*. În: „Destin Românesc”, 2004, nr. 2004, p. 73,

¹¹² *Ibidem*, p. 73-74.

¹¹³ Varta I., *Istoria integrată în versiune comunistă*. În: *Radiografia unui război identitar*, Chișinău, 2007. Idem, *Teza de doctor în istorie a lui Victor Stepaniuc - mostră de incompetență și plagiat notoriu*. În: „Destin Românesc”, 2011, nr. 2. Idem, *Falsificarea istoriei moderne a Principatului Moldovei și Basarabiei în paginile tezei de doctor în istorie a lui Victor Stepaniuc*. În: „Destin Românesc”, 2011, nr. 1.

¹¹⁴ Tașcă M., *Fals, plagiat și incompetență în lucrarea lui Victor Stepaniuc „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană”*. În: „Destin Românesc”, 2009, nr.1.

¹¹⁵ Panaitescu P. P., *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate?*. În: P. P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, ed. a II-a, București, 1994, p. 99-110.

¹¹⁶ Parasca P., *Românitatea moldovenilor*. În: „Destin Românesc”, 1994, nr. 1, p. 57-65. Idem, *Reflecții istorico-politice asupra domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir*, (I II). În: „Destin Românesc”, 2010, nr. 1. 2011, nr. 1.

¹¹⁷ Eremia I., *Românismul moldovenilor în opera istorică a lui D. Cantemir*. În: „Destin Românesc”, 1994, nr. 3, p. 15-22. Idem, *Problema unității etnice a băștinașilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolul XVI-începutul secolului XVII*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p.123-134.

¹¹⁸ Cașu I., *„Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

mai importante contribuții” în studierea subiectului și să interpreteze „politica națională” în complexitate: sub aspect cultural, etnodemografic, lingvistic, economic. Prin acest demers nu se pretinde de a oferi o istorie generală a RSSM, ci se insistă numai asupra aspectului ce ține de tentativa autorităților sovietice de a crea prin diferite mijloace o națiune „moldovenească”, distinctă de cea română. Un loc aparte este rezervat investigării modului cum a fost percepută această politică de către populația băștinașă, consecințelor etnolingvistice și etnodemografice ale stăpânirii sovietice în ținutul anexat, mentalității și identității etnice la românii basarabeni în perioada vizată.

Studiul monografic al cercetătoarei S. Grama¹¹⁹, consacrat dramaturgiei și teatrului moldovenesc din anii '60-'70 ai secolului trecut, reconstituie realitatea istorică a perioadei studiate și evoluția dramaturgiei naționale în întregul ei peisaj pe segmentul cronologic dat.

Problemele legate de revenirea științei istorice din Republica Moldova la metodologia general-umană, reconstituirea adevărului în domeniile-cheie ale istoriei naționale, identitatea românilor basarabeni, critica tentativelor de reanimare a teoriilor antiromânești, evoluția societății basarabene cu toate subtilitățile și implicațiile politicului în cercetarea, predarea și învățarea istoriei, trecerea de la învățământul istoric informativ la cel formativ, rolul și locul științei istorice naționale în contextul apărării intereselor strategice ale întregului areal românesc sunt abordate în studiile profesorului A. Moraru¹²⁰.

O contribuție aparte în studierea fenomenului confruntărilor ruso/sovieto-române în domeniul identității româno-moldovenești, disputelor istoriografice sovieto-române, campaniilor propagandistice antiromânești desfășurate în URSS și, în mod special, în RSS Moldovenească, revine istoricilor Elena Negru și Gheorghe Negru. După seria de articole, publicate în revistele de specialitate¹²¹, munca lor asiduă se materializează în câteva lucrări de proporții.

Astfel, Gh. Negru publică în anul 2000 două cărți care au ca obiect de studiu ocupația și dominația ruso-sovietică asupra teritoriului dintre Prut și Nistru¹²². Lucrările menționate, scrise în baza documentelor inedite din arhivele rusești și sovietice, scot în lumină politica de rusificare acerbă a Basarabiei, inițiată în 1812 de Imperiul țarist și continuată consecvent, cu unele întreruperi, prin mijloace și metode mult mai complexe și mai perfide de Imperiul sovietic, până la destrămarea acestuia la începutul anilor 1990. Autorul demonstrează cum

¹¹⁹ Grama S., *Dramaturgia autohtonă din anii 1960-1970 pe scena teatrelor din Moldova. Studiu monografic*, Chișinău, Editura Lumina, 2010.

¹²⁰ Moraru A., *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*, Chișinău, Editura Universul, 1995, 560 p.

¹²¹ Vezi: compartimentul Bibliografie. Idem, *Știința istorică în contextul intereselor politice*, Chișinău, Editura Pontos, 2003. Idem, *Metodologia istoriei*, Chișinău, Editura Labirint, 2007.

¹²² Negru Gh., *Politica etnolingvistică din RSS Moldovenească*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000. Idem, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Editura Prut Internațional, 2000.

„moldovenismul”, elaborat și impus de regimul politic ca un concept etnolingvistic și cultural, este promovat și ca principiu național. În consecință, pornind de la preceptele ideologice comuniste și obiectivele urmărite, se inventează o falsă teorie despre formarea „națiunii moldovenești” (cu toate elementele și trăsăturile caracteristice limbă, cultură, istorie, conștiință, statalitate etc.) ca o entitate distinctă de națiunea română. Impactul acesteia asupra conștiinței naționale a unei părți importante a populației băștinașe se resimte și în prezent.

Într-un alt studiu de al său „Disputa dintre URSS și RSR privind tratarea istoriei relațiilor ruso- și sovieto-române”¹²³ scoate în vileag atât relațiile sovieto-române și româno-moldovenești în anii ’60-’70, cât și natura și amploarea războiului propagandistic și de dezinformare declanșat între cele două țări-membre ale OTV și CAER.

În 2003, cercetătoarea E. Negru publică rodul cercetărilor de mai mulți ani, materializat într-o lucrare, care are la bază un vast material documentar inedit despre politica etnoculturală în RASSM¹²⁴. Meritul cărții rezidă în înlesnirea înțelegerii conceptului identitar de moldovenism și de națiune moldovenească, realizat sub pretinsa și faimoasa lozincă comunist-bolșevică a autodeterminării naționale prin metode represive, de rusificare și deznaționalizare cu finalitatea creării unei noi identități sociale și naționale.

Ultimul studiu comun de proporții al istoricilor, publicat în 2013, care include 146 de documente¹²⁵, în cea mai mare parte inedite, vizează o serie de aspecte, mai puțin cercetate, ale istoriei RSS Moldovenești: campaniile propagandistice antiromânești declanșate de centrul imperial în RSSM la mijlocul anilor ’60. Sunt ilustrate tendințele de a combate orice reafirmare a rădăcinilor, identității și istoriei comune a românilor de pe ambele maluri ale Prutului, tentativele de contracarare a cursului „autonom”, de distanțare de Moscova al conducerii de la București. Au perfectă dreptate autorii când afirmă că „a studia războiul propagandistic antiromânesc din RSSM înseamnă, în definitiv, a scoate în evidență cauzele profunde ale românofobiei de ieri, dar și de azi. A elucida sensul și rostul războiului propagandistic antiromânesc din RSSM, consecințele nefaste pentru evoluția noastră contemporană, înseamnă a face un pas important în direcția eliberării de prejudecățile și reflexele trecutului”¹²⁶.

Statornicirea învățământului istoric superior, evidențierea direcțiilor principale ale politicii educaționale istorice, repercusiunile ei asupra formării conștiinței populației, ce-au influențat specificul evoluției RSSM și continuă să influ-

¹²³ Idem, *Disputa dintre URSS și RSR privind tratarea istoriei relațiilor ruso-și sovieto-române*. În: „Destin Românesc”, 2010, nr. 3-4.

¹²⁴ Negru E., *Politica etnoculturală în Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003.

¹²⁵ Negru E., Negru Gh., „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. *Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989)*, Studii și documente, vol. 1 (1965-1975), Chișinău, CEP USM, 2013.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 10.

ențeze societatea Republicii Moldova sunt analizate în lucrările semnate de A. Dolghi¹²⁷.

O serie de istorici E. Baidaus¹²⁸, N. Cibotaru¹²⁹, A. Pop¹³⁰, A. Mihalache¹³¹, M. Praporșcic¹³², E. Plopeanu¹³³, S. Suveică¹³⁴, A. Zub¹³⁵, I. Șarov și A. Cușco¹³⁶, Gh. Palade¹³⁷, C. Turliuc¹³⁸, I. Cașu¹³⁹, Fl. Solomon¹⁴⁰, A. Petrencu¹⁴¹, N. Bragari¹⁴², A. Lisnic¹⁴³, S. Iacobăț¹⁴⁴, F.-I. Vladăcenco¹⁴⁵, N. Timotin¹⁴⁶, M. Neagu¹⁴⁷, Valeriu

¹²⁷ Dolghi A., *Învățământul istoric superior din RSS Moldovenească (1940-1990). Enunțarea problemei*. În: „Analele ANTIM”, Chișinău, 2008, nr. 8; Idem, *Impunerea modelului sovietic al învățământului istoric superior în RASSM și RSSM (1930-1954)*. În: „Destin Românesc”, 2009, nr. 4; Idem, *Istorie și politică în comunism (1917-1965). Cazul R(A)SS Moldovenești*, Chișinău, 2016.

¹²⁸ Baidaus E., *Prietenia popoarelor: mit și realitate (cazul raporturilor româno-ruso-ucrainene în secolele XV-XIX)*. În: „Demistificarea și remistificarea istoriei”, op. cit., p. 62-73.

¹²⁹ Cibotaru N., *Mișcarea națională din Basarabia în anii 1812-1917: tendințe de mistificare și realitatea istorică*. În: „Demistificarea și remistificarea istoriei”, op. cit., p. 74-83,

¹³⁰ Pop A., *Controversa sovieto-română și politica de independență a României*. În: „Revista Română de Studii Internaționale”, 1992, nr. 2, p. 112-126.

¹³¹ Mihalache A., *Ideologie și politică în istoriografia română (1948-1965)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, Iași, 1999, tom XXXVI, p. 45-65.

¹³² Praporșcic M., *Tratarea problemei basarabene în istoriografia postbelică din România în contextul raporturilor româno-sovietice*. În: „Tirageția”, Chișinău, 1996-1997, VI-VII, p. 301-308.

¹³³ Plopeanu E., *Ideologia și adevărul istoric în istoriografia românească și moldovenească. Unele considerații*. În: „Analele ANTIM”, Chișinău, 2008, nr. 8,p., 194-202.

¹³⁴ Suveică S., *Polemica româno-sovietică privind chestiunea Basarabiei în arhivele Europei libere. 1964-1975*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, p. 189-202.

¹³⁵ Zub A., *Basarabia în căutarea identității: excurs istoriografic*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p. 11-20.

¹³⁶ Șarov I., Cușco A., *Identitatea națională a basarabenilor în istoriografia rusă din secolul XIX*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p. 21-36.

¹³⁷ Palade Gh., *Aspecte privind identitatea națională în Basarabia. 1918-1940*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit, p. 37-48.

¹³⁸ Turliuc C., *Etnic și național în Basarabia secolului XX*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, p. 49-56.

¹³⁹ Cașu I., *Etnicitate și politică în Moldova Sovietică*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, p. 57-64.

¹⁴⁰ Solomon Fl., *De la RSSM la Republica Moldova*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, p. 73-82.

¹⁴¹ Petrencu A., *Identitatea românilor basarabeni: o problemă reală sau falsă?* în „Basarabia. Dilemele identității”, op cit., p. 241-247.

¹⁴² Bragari N., *Evoluția programelor școlare la „Istoria RSS Moldovenești”*. În: „Destin Românesc”, 2009, nr. 4.

¹⁴³ Lisnic A., *Etape, realizări, dileme și perspective în istoriografia basarabească*. În: „Analele ANTIM”, Anuar Istoric, Chișinău, Editura Pontos, 2004, nr. 5.

¹⁴⁴ Iacobăț S., *Basarabia între știință și politică în istoriografia comunistă românească*. În: „Analele ANTIM”, Anuar Istoric, Chișinău, Editura Pontos, 2004, nr. 5.

¹⁴⁵ Vladăcenco F.-I., *Moldovenism: concept istoric sau politic?*. În: „Analele ANTIM”, Anuar Istoric, Chișinău, Editura Pontos, 2004, nr. 5.

¹⁴⁶ Timotin N., *Rolul studierii istoriei în consolidarea conștiinței naționale românești (sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea)*. În: „Analele ANTIM”, Anuar Istoric, Chișinău, Editura Pontos, 2004, nr. 5.

¹⁴⁷ Neagu M., *Rolul Consiliului Europei în elaborarea concepției de istorie în Republica Moldova*. În: „Analele ANTIM”, Anuar Istoric, Chișinău, Editura Pontos, 2004, nr. 5. Idem, *Istorie, memorie,*

Cozma¹⁴⁸, L. Handrabura¹⁴⁹ ș. a. se axează pe cercetarea problemelor demistificării și reinterpretării adevărului vizând „prietenia” seculară româno-ruso-ucraineană, tendințelor de mistificare istorică cu privind mișcarea națională din Basarabia în perioada țaristă, raporturile româno-sovietice, influența ideologiei și politicului asupra scrierii istoriei în PSSM și RSR, tratarea problemei basarabene în istoriografia postbelică de pe ambele maluri ale Prutului în contextul relațiilor bilaterale sovieto-române, definirea identității naționale a basarabenilor, evoluția programelor școlare la „Istoria RSS Moldovenești”, evoluția istoriografiei basarabene, rolul studierii istoriei în consolidarea conștiinței naționale românești, elaborarea noii concepții de istorie în Republica Moldova, falimentului ideologiei comuniste în secolul XX etc.

În culegerea de articole ce include materialele Dezbaterilor Naționale din 26-28 aprilie 1999, organizate de Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova, este analizat procesul de demistificare și remistificare a istoriei, cu scopul de a stopa tendințele de falsificare și neglijare a proceselor istorice, proces obișnuit pentru societățile posttotalitare¹⁵⁰.

Volumul care include materialele colocviului din 12 septembrie 2008, organizat la Chișinău în cadrul Proiectului Istorie Comparativă¹⁵¹, dezvăluie impactul imixtiunii autorităților comuniste în știința istorică, demască falsurile și încearcă să stabilească adevărul despre unele evenimente, fenomene interpretate tendențios sau trecute sub tăcere de către istoriografia oficială subordonată puterii. Reținem în mod special articolul cercetătoarei S. Suveică, în care se argumentează că după formarea RSSM istoriografia a devenit o sursă de legitimitate pentru puterea politică. Autoarea analizează corelația dintre conținuturile istoriografiei sovietice și discursurile oficialităților publicate în presa timpului, insistând că „prin această istoriografie, cititorului i se transmitea mesajul exact al guvernării”¹⁵².

Într-un alt volum¹⁵³, realizat în cadrul proiectului „Democrație după totalitarism: lecții învățate în 20 de ani”, autorii dau o apreciere obiectivă a trecutului comunist care a fost unul de natură totalitară, un regim politic care a negat drep-

identitate în Moldova postsovietică. Considerații asupra evoluției istoriografiei școlare din Republica Moldova (1991-2005). În: „Cugetu l”, 2006, nr. 1.

¹⁴⁸ Cozma Valeriu, *Ideologia comunistă: iluzii și realitate. Secolul XX*. În: „Demistificarea sau remistificarea istoriei”, op. cit., p. 155-164.

¹⁴⁹ Handrabura L., *Identitatea etnică/națională și autoidentificarea grupurilor etnice din Republica Moldova*. În: „Cugetul”, 2006, nr. 1.

¹⁵⁰ *Demistificarea sau remistificarea istoriei. Materialele Dezbaterilor Naționale 26-28 aprilie 1999*. Coordonatori: S. Musteață, V. Siminica, Chișinău, Editura Pontos, 2000.

¹⁵¹ *Istoriografie și politică în Estul și Vestul Spațiului românesc* (coordonatori: Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș), Chișinău, Editura Cartdidact, Editura Universității din Oradea, 2009.

¹⁵² Suveică S., *Politică și istoriografie în RSS Moldovenească în anii '60-'70 ai sec. XX*. În: „Istoriografie și politică în Estul și Vestul Spațiului Românesc”, op. cit., p. 26.

¹⁵³ *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa* (coordonatori: S. Musteață, I. Cașu), Chișinău, Editura Cartier, 2011.

turile omului, a practicat represiunile. Una dintre concluziile de bază este că în RSS Moldovenească represiunile politice în perioada regimului sovietic au avut un caracter pronunțat antiromânesc.

Culegerea de documente și materiale despre cultura Moldovei sovietice¹⁵⁴ în diversele ei aspecte, oferă specialiștilor posibilitatea de a studia și analiza evenimentele culturale din republică, începând cu reinstaurarea regimului comunist în 1944 și până la prăbușirea acestuia în 1991. Documentele selectate din arhivele Republicii Moldova, precum și din presa timpului se referă, în cea mai mare parte, la strategia, conținutul, mecanismele de realizare ale politicii culturale a partidului comunist, atitudinea reprezentanților intelectualității artistice față de directivele structurilor ideologice. De asemenea, sunt redată diverse subiecte ce vizează organizarea învățământului, activitatea instituțiilor și colectivelor artistice, evoluția artelor, literaturii, presei ș. a.

În procesul de analiză a evoluției problemei basarabene remarcabile sunt lucrările semnate de V. Ciobanu¹⁵⁵, D. Ivănescu¹⁵⁶, I. Agrigoroaiei¹⁵⁷.

Publicată sub egida Fundației Europene Titulescu, lucrarea semnată de Ioan C. Popa și Luiza Popa, prezintă, într-o abordare complexă și unitară istoria spațiului românesc al Basarabiei și Transnistriei. În mod firesc, un loc deosebit este acordat investigării unor probleme mai puțin cunoscute din perioada ființării, între 1924 și 1940 a RASSM și de dominație a Uniunii Sovietice asupra RSSM (1940-1941, 1945-1991), precum și elaborarea tezelor moldovenismului, anularea memoriei și identității naționale a românilor din stânga Nistrului, atrocitățile sovietice comise în scopul lichidării rezistenței românilor basarabeni și transnistreni. Sunt analizate consecințele procesului de rusificare și comunizare a RSSM, disputele politico-ideologice în relațiile URSS cu România între anii '70 și '90 ale secolului XX, având ca substrat chestiunea basarabească¹⁵⁸.

Investigațiile prof. I. Zainea¹⁵⁹ ne oferă, prin analiza minuțioasă și sistematică a problemei, o perspectivă documentară a fenomenului cenzurii comuniste și impactului asupra istoriografiei românești din anii 1966-1977.

Adevărul despre primul an de ocupație sovietică a Basarabiei, în baza unor documente inedite, este elucidat în lucrarea cercetătoarei M. Țăranu, în care

¹⁵⁴ *Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991*, coordonator: Valentina Ursu, Chișinău, Editura Pontos, 2012.

¹⁵⁵ Ciobanu V., „*Problema Basarabiei*” în *contextul chestiunii orientale. 1774-1812*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p. 135-146.

¹⁵⁶ Ivănescu D., *Unirea principatelor Române, Rusia și problema Basarabiei*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p. 147-154.

¹⁵⁷ Agrigoroaiei I., *Probleme ale integrării Basarabiei în cadrul României întregite*. În: „Basarabia. Dilemele identității”, op. cit., p. 165-174.

¹⁵⁸ Popa I., Popa L., *Românii, Basarabia și Transnistria*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2009, p. 9-10.

¹⁵⁹ Zainea Ion, *Cenzura istoriei, istoria cenzurată. Documente. 1966-1972*, Oradea, Editura Universității, 2006. Idem, *Istoriografia română și cenzura comunistă*, Oradea, Editura Universității, 2010.

se prezintă detaliat teroarea și nedreptățile comise de autoritățile sovietice pe parcursul anului 1940-1941¹⁶⁰.

Monografia cercetătoarei V. Ursu¹⁶¹ se axează pe coordonatele investigării sistemului de raporturi dintre cultură și politică. Pe paginile studiului, având ca suport documente inedite din diverse arhive, în mod deosebit se insistă asupra strategiei, conținuturilor, mecanismelor promovării și consecințelor politicii partidului comunist în domeniul culturii artistice din RSS Moldovenească, precum: politica de cadre și editorială, activitatea Uniunilor de creație în condițiile dictatului ideologic, evoluția, locul și rolul artelor din republică în ansamblul culturii sovietice.

În volumul istoricului american Larry L. Watts¹⁶² este prezentată și dezvăluită politica denigratoare a Rusiei, apoi a URSS față de România, de la proclamarea independenței acesteia (1878) până la sfârșitul anilor 1970, campanie ale cărei consecințe persistă nu numai în manualele de istorie, dar și în conștiința multor moldoveni.

O contribuție valoroasă la elucidarea „moldovenismului” sovietic și a politicilor identitare ale URSS în RASSM și RSSM în anii 1924 și 1991, o au cercetările istoricului O. Țăcu. Referindu-se la „moldovenismul” sovietic, autorul conchide pe bună dreptate că acesta a fost „o politică de stat în RASSM, RSSM și URSS, care a avut ca idee fixă cultivarea unei distinctivități politice, etnice, istorice, culturale și lingvistice între populația românească din RSS Moldovenească și cea din restul României”¹⁶³.

De asemenea, se apreciază că „Republica Moldova este o societate creată de Uniunea Sovietică și-i datorează politicii sovietice a naționalităților instituirea fizică, statutul politic și identitatea etnică, iar formele specifice epocii sovietice constituie unul din principalele fundamente pe care statul moldovenesc își construiește noua identitate politică și etnică”¹⁶⁴.

Un specialist reputat, căruia îi datorăm câteva studii solide și volume de documente consacrate rolului și locului problemei Basarabiei în relațiile sovieto-române, este istoricul Gheorghe E. Cojocar. Dintre lucrările dedicate „problemei basarabene”, relațiilor sovieto-române se evidențiază, în primul rând, „Tratatul de Uniune Sovietică”¹⁶⁵. Studiul se înscrie în categoria lucrărilor de referință cu caracter teoretic ale istoriografiei basarabene, care propune cititorului cele

¹⁶⁰ Țăranu M., *Moldova de la est de Prut în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941)*, Sibiu, Editura Asociațiunii Astra, 2010.

¹⁶¹ Ursu V., *Politica culturală în RSS Moldovenească : 1944-1956*, Chișinău, Editura Pontos, 2013.

¹⁶² Watts Larry, L., *Ferește-mă, Doamne de prieteni...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, București, Editura Rao, 2011.

¹⁶³ Țăcu O., „Moldovenismul sovietic” și politicile identitare ale URSS în RASSM și RSSM (1924-1991). În: *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*, coord.: Sergiu Musteață, Igor Cașu, Chișinău, Editura Cartier, 2011, p. 334.

¹⁶⁴ Idem, „Românizare”, „moldovenizare”, „transnistrizare”: *modele de construcție național-statală în Republica Moldova*. În: „Destin Românesc”, 2012, nr. 2, p. 16.

¹⁶⁵ Cojocar Gh. E., *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău, Editura Civitas, 2005.

mai valoroase idei selectate din bogata literatură consacrată stalinismului și analizează două dimensiuni ale temei abordate: crearea și destrămarea URSS.

Într-o altă lucrare „Kominternul și originile „moldovenismului”, elaborată în baza documentelor din arhivele din Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova și România, autorul reconstituie originile fenomenului atestat în istoriografie sub numele de „moldovenism”. Se urmărește începutul traseului istoric al acestui fenomen controversat, sursele și originea lui, condițiile în care au fost puse bazele proiectului, aplicarea lui în practică, efectele, precum și impactul asupra conștiinței românilor de la Est de Prut. Lucrarea este însoțită de o colecție de documente, în mare parte inedite, care au surprins în amănunte proiectul bolșevic-kominternist de făurire a unei noi limbi literare și de clădire a unei noi „națiuni”, plecând prioritar de la interesele de natură ideologică, (geo)politică, expansionistă¹⁶⁶.

Definind natura „moldovenismului”, consecințele lui, cercetătorul conchide: „Prin caracterul său pretins paradigmatic „moldovenismul” își reneagă rădăcinile identitare românești și exacerbează o ideologie a exclusivismului etno-cultural, rudimentar și agresiv” și ca „factură ideologică, el a condus prin efectele sale nocive de-a dreptul la o criză identitară, generatoare de convulsii, tensiuni, antrenând societatea într-o mișcare pe un cerc vicios, lipsită de orizont”¹⁶⁷. În volumul de proporții, în care sunt abordate, în mod special, problemele legate de confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească¹⁶⁸, autorul, în baza a 194 de documente, majoritatea lor inedite, dezvăluie succesiunea neîntreruptă de campanii propagandistice și ideologice antiromânești, desfășurate atât în RSSM, cât și în Uniunea Sovietică, dirijate și executate cu osârdie de CC al PCM, în frunte cu primul său secretar Ivan Ivanovici Bodiul.

Într-o altă lucrare, semnată de același autor, sunt examinate „în strânsă conexiune cele două dimensiuni ale epocii de destalinizare din RSS Moldovenească: 1) imperativul emancipării lingvistice și valorificării patrimoniului cultural literar și 2) (re)descoperirea fenomenului cultural și umanitar general românesc postbelic în stânga Prutului”, la care s-a mai adăugat „o a treia, și anume, apariția la un moment dat a problemei Basarabiei ca o chestiune distinctă pe agenda convorbirilor sovieto-române la cel mai înalt nivel”¹⁶⁹.

Un suport analitic, documentat solid în procesul de cunoaștere, valorificare și cercetare a influenței pe care a exercitat-o partidul comunist asupra sferei culturii, în general, și, activității literare și artistice, în special, este studiul și culegerea de documente elaborat de același Gh. E. Cojocaru în colaborare cu criticul lite-

¹⁶⁶ Cojocaru Gheorghe E., *Kominternul și originile „moldovenismului”*, *Studii și documente*, Chișinău, Editura Civitas, 2009, p. 7-8.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 7.

¹⁶⁸ *Idem*, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească (1968-1979)*, *Studii și documente*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011.

¹⁶⁹ Cojocaru Gh. E., „*Dezghetul*” lui N. Hrușciiov și problema Basarabiei, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 12.

rar V. Bahnaru. Autorii urmăresc în evoluție modelarea acestui proces de către partidul de guvernământ, centrându-și atenția pe ultimii ani ai guvernării lui N. Hrușciiov, care se caracterizează prin întărirea procesului de îndoctrinare ideologică a populației, atașamentul și docilitatea absolută al liderilor de partid și sovietici din RSS Moldovenească față de centrul imperial, promovarea cu fidelitate a preceptelor teoriei marxist-leniniste, și, în același timp, tendințe contradictorii din aceste sfere¹⁷⁰, care vor declanșa suita de revendicări culminate în cadrul lucrărilor Congresului III al Scriitorilor din RSSM din octombrie 1965.

Era firesc ca revenirea la valorile naționale și universale ale istoriografiei din Republica Moldova la începutul anilor '90 să fie însoțită de apariția unor sinteze istoriografice asupra Moldovei.

Într-un prim demers de acest gen, istoricul A. Țăranu, caracterizând, în ansamblu istoriografia sovietică moldovenească din perioada postbelică și referindu-se la problema care ne preocupă, remarcă argumentat următoarele: „Românofobia, cultivată cu insistență pe parcursul unei jumătăți de secol, era prezentă în cele mai prestigioase ediții academice. S-au depus eforturi considerabile pentru a justifica politica țarismului în ținut. Era denaturat adevărul istoric, falsificată realitatea pentru a demonstra „progresul și prosperarea economiei Basarabiei în sec. al XIX-lea, deși se știa că Basarabia era doar un furnizor de materie primă pentru economia Imperiului”¹⁷¹

Istoricul Ion Țurcanu publică mai multe studii cu caracter istoriografic, reușind să distingă coraportul dintre caracterul științific și propagandistic al scrisului istoric din Moldova sovietică¹⁷², să definească și să evedențieze „revolta istoriografică” înainte de proclamarea independenței Republicii Moldova¹⁷³. Același autor, într-un studiu teoretic „Istoricitatea istoriografiei”¹⁷⁴, examinează statutul istoriografiei, implicațiile politice în scrierea istoriei, dimensiunea teoretică a istoriografiei, reflecții asupra studiilor istorice din RSS Moldovenească și Republica Moldova etc. Un alt volum al lui Ion Țurcanu care se remarcă prin caracterul său bibliografic, cu un număr peste 16000 de titluri și indici¹⁷⁵, este valoros nu doar prin această listă impunătoare, dar și prin întinsul studiu introductiv intitulat „Scrierea istoriei și modalitățile ei de realizare în cazul Basarabiei

¹⁷⁰ Bahnaru V., Cojocaru Gh. E., *Partidul și oamenii de litere și arte din RSS Moldovenească (1961-1963)*. Studii și documente, Chișinău, Tipogr. „Bons Offices”, 2013.

¹⁷¹ Țăranu A., *Istoriografia națională-imperativ al timpului*. În: „Revistă de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 1, p. 6.

¹⁷² Țăranu I., *Istoriografia din Moldova sovietică între știință și propagandă*. În: „Revistă de istorie a Moldovei”, 1994, nr. 3-4, p. 3-17.

¹⁷³ Idem, *Revolta istoriografică din Moldova sovietică la sfârșitul anilor '80*. În: „Revista istorică”, tom VI, 1995, nr. 5-6, p. 451-470.

¹⁷⁴ Idem, *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Chișinău, Editura Arc, 2004.

¹⁷⁵ Idem, *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2005.

și Transnistriei”. Autorul nu se limitează la prezentarea istoriografiei moldovenești, ci abordează problemele fundamentale ale cercetării istorice, în general. Aspectele de fond care pun în lumină valoarea studiului, bazat pe o bogată bibliografie română și străină, sunt reflecțiile teoretice privind rostul și caracterul cercetării istorice, precum și specificul metodologiei științei istorice.

Pe aceeași linie de preocupări se înscriu studiile de sinteză ale istoricilor L. Bulmaga¹⁷⁶, N. Enciu¹⁷⁷, I. Șarov¹⁷⁸, A. Eșanu¹⁷⁹.

De asemenea, istoriografia occidentală, prin lucrările aparținând unor autori locali sau emigranți din România și URSS, a manifestat, un mare și constant interes față de „problema basarabeană”. Astfel, în lucrările istoricilor A. Babel¹⁸⁰, G. Lebel¹⁸¹, I. Arnăutu¹⁸², M. T. Florin¹⁸³, N. Dima¹⁸⁴ este demonstrată unitatea națională a românilor basarabeni cu cei de peste Prut, vicisitudinile prin care a trecut populația Basarabiei anexată și inclusă forțat în componența Rusiei țariste, iar mai apoi a Uniunii Sovietice, lipsind Basarabia de posibilitatea dezvoltării în cadrul spațiului unitar românesc, se analizează raportul juridic dintre Țările Române și Poartă, statutul Moldovei în cadrul suzeranității otomane, obligațiunile și angajamentele părților, planurile anexioniste ale Rusiei țariste în Balcani și Principatele Dunărene, războaiele ruso-turce, pacea de la București, încălcarea de către Imperiul Otoman a angajamentelor de a proteja suveranitatea și integritatea teritorială a Moldovei, se examinează situația politică, economică, socială, culturală a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus și a RSSM în URSS, relația dintre centrul imperial și o periferie națională, evoluția internațională a „problemei basarabene” etc.

Caracterul și starea relațiilor sovieto-române în întreaga perioadă postbelică s-a aflat în atenția specialiștilor din Occident, care încep să publice lucrări speciale asupra unor probleme sau sinteze istoriografice asupra Moldovei sau Basarabiei. Între acestea se rețin monografiile istoricului M. Bruhis¹⁸⁵, care tratează procedeele și mijloacele lexicale la care au recurs la început țarismul și mai apoi regimul sovietic pentru a fundamenta pretențiile asupra Basarabiei. Autorul

¹⁷⁶ Bulmaga L., *Istoriografia sovietică moldovenească despre viața social-economică și culturală a satului din anii 60-80*. În: „Revistă de istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1.

¹⁷⁷ Enciu N., *Populația rurală a Basarabiei în istoriografia sovietică (1918-1940)*. În: „Destin Românesc”, 2000, nr. 1. Idem, *Sub semnul renașterii și al adevărului. Zeița Clio la zece ani de independență a Republicii Moldova*. În: „Destin Românesc”, 2001, nr. 4.

¹⁷⁸ Șarov I., *Basarabia în istoriografia rusă (1812-1862)*, Chișinău, 1995.

¹⁷⁹ Eșanu A., „Schimbarea la față” a istoriografiei din Republica Moldova (1989-2002). În: „Destin Românesc”, 2000, nr. 1.

¹⁸⁰ Babel A., *La Bessarabie*, Paris, 1926.

¹⁸¹ Lebel G., *La France et les Principautés Danubiennes*, Paris, 1955.

¹⁸² Arnăutu I., *Douze invasions russes en Roumanie*, Buenos Aires, 1956, București, 1996.

¹⁸³ Florin M., T., *Rusia. Istoria și interpretarea ei*, New York, 1990.

¹⁸⁴ Dima N., *From Moldova to Moldova. The Russian Roumanian Teritorial Dispute*, New York, 1991.

¹⁸⁵ Bruhis M., *Rusia, România și Basarabia: 1812 - 1918 - 1924 - 1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1992

examinează limbajul utilizat în istoriografia sovietică, punând față în față pe istoriografii respectivi să se confrunte ei înșiși prin textele contradictorii aparținând nu numai unor autori diferiți ci, uneori chiar acelorași autori, sunt evidențiate dezacordurile dintre istoricii sovietici și români în aprecierea principalelor evenimente ale istoriei Basarabiei, sunt dezmințite falsurile istoricilor sovietici referitoare la problemele fundamentale existente. În baza analizei documentelor, inclusiv a celor publicate în URSS, autorul conchide că „adevărul istoric în problema basarabeană este de partea României și nu a Uniunii Sovietice”¹⁸⁶.

Catherine Durandin, semnatară mai multor demersuri despre istoria românilor, caută explicația unei teme fundamentale, aceea a unei „României victimă și sacrificată”, „o întregă istorie de abandonări și frustrații”. Perioadei lui N. Ceaușescu i-a dedicat două lucrări (una în colaborare)¹⁸⁷, în care se urmărește în detalii evoluția regimului comunist din România, istoria unei puteri și a unei ideologii, care a avut la bază un „sistem de ambiții, de frustrări și de reprezentări colective” și care au făcut posibilă dictatura în cauză. În cea de-a doua sinteză mai amplă¹⁸⁸, se pornește de la actualitatea cea mai vie pentru a-i plasa problemele în perspectivă istorică. Pentru ea „istoria românilor este o istorie de contradicții nerezolvate”, una în care obsesia identitară și nevoia unei „stabilități securizante” au marcat ultimele secole.

Istoricul olandez V. P. V. Meurs¹⁸⁹ se pronunță în problema controversei româno-sovietice referitoare la Basarabia, care a izbucnit în ultimul an al regimului Gheorghiu-Dej și s-a menținut de-a lungul perioadei lui Ceaușescu. Autorul ne oferă o imagine echilibrată a istoriei Basarabiei, evidențiind mai multe nivele de abordare a problemei: legătura dintre politica comunistă și istoriografie, relația dintre comunism și istoriografie. Cea mai importantă pentru studiul nostru o reprezintă originile și caracteristicile comunismului național al României, care a reînviat problema Basarabiei la mijlocul anilor '60 ai sec. al XX-lea.

Cartea lui Stephen Fischer-Galați¹⁹⁰ aduce o contribuție importantă la reasumarea trecutului istoric românesc, nu numai în legătură cu temele dominante, dar și cu locul regimului comunist în istoria generală a românilor. În viziunea cercetătorului „proclamarea dramatică a independenței României față de Uniunea Sovietică, conținută în mult lăudată Declarație a Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964, a marcat punctul culminant al unui proces lung de dezangajare față de tutela și exploatarea sovietică”¹⁹¹.

Pe aceeași linie de preocupări și în același spirit se înscriu lucrările istoricului Ch. King¹⁹². În primul studiu ni se oferă o privire de ansamblu asupra caracte-

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 342.

¹⁸⁷ Durandin Catherine, Tomescu Despina, *La Roumanie de Ceaușescu*, Paris, 1988.

¹⁸⁸ Idem, *Istoria Românilor*, Iași, Editura Institutul European, 1998.

¹⁸⁹ Meurs W. P. V., *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, Editura Arc, 1996.

¹⁹⁰ Fischer-Galați Stephen, *România în secolul al XX-lea*, Iași, Editura Institutul European, 1998.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 189.

¹⁹² King Ch., *Moldova post-sovietică*, Iași, 1997.

risticilor situației politico-economice a Republicii Moldova după obținerea independenței, a controversatei probleme a identității moldovenilor, accentuată după decenii de sovietizare și definirii moldovenismului. Într-o altă lucrare, apărută în 2002, despre relația dintre identitatea națională, construirea națiunii, tradițiile politice și tendințele culturale, același autor observă just, că după proclamarea independenței numai Republica Moldova a rămas printre puținele țări din estul Europei în care există dispute între elitele politice și cele culturale referitoare la tema identității naționale: „Doar în Moldova mai există o distincție clară între grupuri puternice ai căror membri au păreri divergente cu privire la problema fundamentală a sensului apartenenței la un grup etnic ce dă și numele țării”¹⁹³.

Cu toate acestea controversa sovieto-română în „problema Basarabiei”, care s-a declanșat în ultimii ani ai guvernării Dej și s-a aprofundat în „epoca Ceaușescu”, s-a menținut în relațiile bilaterale până la căderea comunismului în România în 1989.

Summary

Condition in which the territory between Nistru and Prut resulted a disagreement during a long time through the history, between great empires neighboring, soldiers with numerous army confrontations, writings about its history (only few of them refers directly to the archeology) were signed by political confrontations, which were characterized by a very strong dominated subjectivism, that distorted history reality in a programmatic way.

Concept Moldovenism opposite Romanism, was designed and developed by Soviet historiography still from the early '20s of XX century, in the context of non-recognition by the Bolshevik regime of union of Bessarabia and Romania and creation MASSR obvious expansionist purposes. Quintessence of all the work constituted a theory about the formation of the medieval era in Southeast Europe, two distinct peoples: the Romanians and Moldovans,, “and,, illegal occupation of Bessarabia in 1918 by Romania bourgeois-landlord”.

In this context, it is compulsory to overcome false dogmas and precepts that dominated Soviet historiography in the writing of history until the fall of the communist regime. and the persistent unfortunately among some historians and consciousness of the population of the republic.

¹⁹³ Idem, *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Editura Arc, 2002, p. 231.